

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2022-2023

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Bc. Andrea Seemann

Agresivita u dětí prvních a druhých ročníků základní školy

Brno – Venkov

Praha 2023

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Zdeněk Moucha CSc.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE
BACHELOR / MASTER COMBINED (PART TIME) / FULL-TIME
STUDIES
2022-2023

BACHELOR THESIS THESIS

Bc. Andrea Seemann

**Aggression in children of the first and second years of the
elementary school Brno – Venkov**

Prague 2023

The Bachelor Thesis Work Supervisor:
PhDr. Zdeněk Moucha CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů. Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Jméno autora .....

Poděkování

Ráda bych zde poděkovala vedoucímu bakalářské práce PhDr. Zdeňkovi Mouchovi CSc. za jeho odborné vedení, podnětné rady a čas, který mi věnoval.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá agresivním chováním u dětí prvních a druhých ročníků základní školy na brněnském venkově. Cílem práce je zaměřit se na řešení spektra souvislostí, které by mohly vést k rozvoji patologické agrese u dětí školního věku. Autorka se zaměřuje především na první a druhé ročník základné školy, protože je tento stupeň chápán jako stupeň pro vznik sociálních vztahů mezi dětmi, jak ve školním prostředí, tak v prostředí domácím. Nástup na základní školu může být pro předškoláky velkou změnou, a i z toho důvodu zde vznikají předpoklady pro jiné chování, které by mohlo být agresivnější a mohlo by zapříčiňovat vymezování se dítěte.

Klíčová slova

agresivita, agresivní chování, agresivní chování u dětí, puberta, projevy agrese, základní škola, žáci základní školy

Annotation

This bachelor's thesis deals with aggressive behavior among children in the first and second years of elementary school in the Brno countryside. The goal of the thesis is to focus on solving the spectrum of contexts that could lead to the development of pathological aggression in school-aged children. The author focuses mainly on the first and second years of elementary school, because this level is the stage for the formation of social relationships between children, both in the school environment and in the home environment. Entering elementary school can be a big change for preschoolers, and for that reason there are also prerequisites for other behavior that could be more aggressive and could cause the child to define himself.

Keywords

Aggression, aggressive behavior, aggressive behavior in children, elementary school, elementary school students, puberty, manifestations of aggression

OBSAH

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	10
1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	10
2 PŘÍČINY A PROJEVY AGRESE.....	14
2.1 PŘÍČINY AGRESE	14
2.1.1 <i>Biologické faktory</i>	14
2.1.2 <i>Emoční stavy</i>	15
2.1.3 <i>Prostředí a výchova</i>	15
2.1.4 <i>Sociální faktory</i>	18
2.2 PROJEVY AGRESE	19
3 TYPY AGRESIVNÍHO CHOVÁNÍ.....	20
3.1 PROAKTIVNÍ A REAKTIVNÍ AGRESE	20
3.2 EXTRÉMNÍ AGRESIVITA	20
3.3 PASIVNÍ AGRESE.....	22
4 AGRESIVITA U DĚTÍ PRVNÍCH A DRUHÝCH ROČNÍKŮ	23
4.1 PŘÍČINY AGRESIVNÍHO CHOVÁNÍ U DĚTÍ	23
4.1.1 <i>Rizikové prostředí rodiny</i>	24
4.2 ŘEŠENÍ AGRESIVITY U DĚTÍ	25
PRAKTICKÁ ČÁST	28
5 METODOLOGIE VÝZKUMU – CÍLE, VÝZKUMNÉ OTÁZKY	28
PŘÍPADOVÁ STUDIE Č. 1.....	34
PŘÍPADOVÁ STUDIE Č. 2.....	37
PŘÍPADOVÁ STUDIE Č. 3.....	39
6 DISKUZE.....	42
7 ZÁVĚR VÝZKUMU A DOPORUČENÁ OPATŘENÍ PRO PRAXI.....	44
ZÁVĚR.....	47
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	48
PŘÍLOHY.....	51
SEZNAM ZKRATEK	55

ÚVOD

V současné době je téma agresivity u dětí prvních a druhých ročníků základních škol bohužel velmi aktuální. Není pochyb o tom, že se stále stupňuje a přivádí zaměstnance škol, především tedy učitele, mnohdy do nepříjemných situací. I přestože je tohle téma na vysokých příčkách žebříčku aktuálních starostí ve společnosti, ví se o této problematice podstatně málo informací. Agrese a její souvislosti jsou velmi širokým a pestrým tématem a člověk si často neuvědomuje, že to, jak vidí situaci ve společnosti, je jen špička ledovce. V dnešní době existuje řada teorií o možných příčinách agresivity, a většina autorů si urputně stojí za svým názorem, že na vzniku agresivity se podílejí jak vnitřní, tak vnější faktory.

Toto téma si autorka vybrala především protože pracuje jako učitelka na prvním a druhém stupni základní školy, takže je pro ni toto téma velmi aktuální a blízké. Spolu s ostatními kolegy se každý den setkává s nějakým případem, který má něco společného s agresí. Tuto bakalářskou práci se tedy rozhodla napsat, aby se o této situaci dozvěděla více možných informací a věděla například, jak si má poradit, až příště k nějaké situaci dojde.

Cílem této bakalářské práce je řešení spektra souvislostí, které mohou vést k rozvoji patologické agrese u dětí školního věku. První a druhý ročník základní školy bude zkoumán z důvodu toho, že je základním adaptačním stupněm pro vznik sociálních vztahů mezi dětmi, a to nejen ve školním prostředí, ale i mimo školu. Děti ve školním prostředí i mimoškolním prostředí tráví většinu dne, a právě zde se projevují agresivní prvky chování. Včasné odhalení a řešení těchto projevů je nutností práce pedagogů, ale i ostatních složek, které se podílejí na výchově a vzdělávání. Cílem práce je také řešení poznatků a hlubší poznání problematiky agresivity dětí mladšího školního věku, který je stále rozšířenější.

Tato bakalářská práce si dává za cíl pochopit důvody a souvislosti, které vedou k agresivitě dítěte ve školním věku a za tímto účelem bude v praktické části využit kvalitativní výzkum, který se zaměří na malý výzkumný vzorek, respektive pouze na dva žáky, na jejichž výzkumu bude postavena celá praktická část. Tento výzkum se provádí pomocí nacházení vztahů mezi souvislostmi a následném spojování do nějakých celků, které budou mít logické výstupy a vyhodnocení.

Bakalářská práce se dělí na dvě části, teoretickou, ve které jsou uvedena terminologická stanoviska a je zde proveden exkurz teoretickou platformou, která se vztahuje k tématu práce. Nejen, že jsou zde popsány základní pojmy důležité pro pochopení celé problematiky, jako je agresivita či agrese, práce se zaměřuje i na hlavní příčiny agrese a její následné projevy. Konkrétně vysvětleny jsou zde také typy agresivního chování, které se dělí na proaktivní,

reaktivní, extrémní a pasivní. Poslední kapitola teoretické části se zaměřuje především na obecnou agresivitu u dětí prvních a druhých ročníků na základní škole, kde se řeší také příčiny a prevence.

V praktické části je zahrnuta metodologie bakalářské práce. První část směřuje k části praktické (výzkumné), která směřuje k jednotlivým agresivním projevům a jejich zvládnutí. Druhá část práce obsahuje prezentaci případových studií. Pro tuto práci jsou vypracovány tři případové studie, které se týkají dětí, které autorka sama vyučuje. Pro tuto práci jsou k dispozici informované souhlasy od rodičů, kterým nevadilo popsání jejich situace, pokud bude změněno jméno žáka. Informované souhlasy jsou v příloze této bakalářské práce. V případových studiích jsou popsány dětské osudy, které vysvětlují vznik agresivního chování. Tyto studie jsou následně autorkou vyhodnoceny, což vede k hledání odpovědí na hlavní výzkumné otázky. Součástí závěru práce jsou praktická doporučení, která lze využít i v praxi.

TEORETICKÁ ČÁST

V teoretické části této bakalářské práce jsou vymezeny základní pojmy týkající se aktuální problematiky, na kterou se zde autorka zaměřuje, jedná se o agresivitu dětí na prvních a druhých stupních základní školy v Brno – venkov

1 Vymezení základních pojmů

První kapitola bakalářské práce nejprve vymezuje základní důležité pojmy, které by měl čtenář znát, než se pustí do řešení problematiky agresivity u dětí prvních a druhých ročníků základních škol. Následně budou tyto pojmy komparovány podle různých názorů více autorů, kteří se zabývají touto problematikou.

Agresivita – vlastnost nebo postoj k agresi

Agresivita může být charakterizována následujícími způsoby:

- a) Jako nějaká tendence osoby projevit nepřátelství, slovně nebo přímo útočným činem.
- b) Jako nějaká tendence, kdy se člověk pokouší prosazovat sám sebe nebo své zájmy bezohledným a nemilosrdným činem. Může se jednat dokonce až o brutální čin.
- c) Jako nějaká tendence osoby ovládnout celou sociální skupinu, čímž by se získalo nové postavení umožňující vnucování vlastních názorů ostatním, či rozhodování o osudu jednotlivých členů skupiny (Pedagogický slovník, 1995).

Agresivita může být chápána tedy jako nepřátelský čin, který je netaktní prosazováním vlastní osoby za účelem dosažení svých osobních cílů a zájmů. Většinou se jedná o touhu ovládnout nějakou skupinu a dobít si nějakého postavení, které bude pro jedince výhodná (Průcha, 2013).

Agrese – útočné nebo výbojné jednání, projev nepřátelství

Dle Fischera (2009) je agresi možno chápat jako chování, které se zaměřuje na vědomé a záměrné ubližování, které by mohlo násilně omezit svobodu jiné osoby, nebo zapříčinit poškození nějaké věci.

Čermák (1999) chápe agresi jako „*násilné narušení práv jiného člověka, jako ofenzivní jednání nebo procedura, ale také jako asertivní jednání. Někdy je agrese vysvětlována pomocí agresivního pudu odpovědného za široké spektrum chování, které nemusí být ve své podstatě nutně agresivní.*“

Agresivní chování – je provázeno emočním zážitkem, který může stimulovat násilné jednání a jeho důsledek.

Dle Nakonečného (2014) je agresivního chování takové chování, při němž osoba nemusí brát absolutně žádný zřetel na práva druhých osob, zajímá se pouze o prosazení svých zájmů, klidně na úkor druhých osob.

Publikace Sociální psychologie vysvětluje, že agresivní chování se může projevit v několika podobách, jedná se například o způsobení fyzické újmy, spáchané násilí na jiné jedince, do kterých se řadí verbální i nonverbální útoky, poškození cizího majetku nebo osoby, kam spadá také násilí s psychosociálním směrem, jako je například vydírání. Všechny tyto podoby jsou chápány jako agresivní chování, u kterého je důležité určit, zda jedinec takto činil záměrně s cílem jinému člověku či věci opravdu ublížit. Je důležité prokázat jasný úmysl.

Funkce agrese – Svoboda (2014) dělí funkce agrese na 4 následující:

- a) Agrese má posunout hranice – jedinec nechce být omezován, chce rozšířit své pole působnosti nebo své teritorium.
- b) Agrese má zajistit aktivitu – každý člověk se potřebuje projevit, ale pokud má nedostatek činnosti, může si vytvořit vlastní zdroj aktivity, a tím může být agrese. V horším případě směřuje svou agresi do sebe, a tak u něj dochází k nepříjemným duševním stavům, k depresím.
- c) Ochrana nebo obrana psychického a fyzického území – neboli ochrana vlastních hranic. Jakmile se hranice jedince překročí, začíná jednat agresivně, bránit se něčemu, co je mu nepříjemné. Tato funkce se považuje za logickou (Svoboda, 2014).

Motivace k agresivnímu chování – k agresi většinou dochází, pokud u jedince roste přesycení nebo nedostatek. Může se cítit poníženě, nebo v ohrožení, proto se brání tím, že se chová agresivně (Vágnerová, 2012).

Dětská agresivita – agresivita u dětí bývá nejčastěji zaměřena na své vrstevníky, rodiče, nebo učitele. Nejčastější příčinou bývá porucha opozičního vzdoru (Vágnerová, 2012).

Násilí – pojem násilí bývá často zaměňován s pojmem agrese, ale chybně. Násilí je určitá forma agrese. Násilné chování je agrese, jejímž cílem je krajní poškození oběti, například smrt nebo ublížení na zdraví (Vágnerová, 2012).

Období mladšího školního věku – raný školní věk, ve kterém děti nastupují do školy, bývá v rozmezí 6 až 9 let. Pro toto období je typické změnění životní situace, které doprovází další vývojové změnu, které se začínají projevovat především ve vztahu ke škole (Vágnerová, 2012).

Vývoj charakteru – charakter se osvojuje zvnitřňováním požadavků okolí, se kterými se každý jedinec v průběhu svého života ztotožňuje. Charakter není vrozený. Jeho vývoj je podmíněný věkem. Pan Kohlberg rozlišuje 3 základní stupně morálního usuzování:

- a) **předkonvenční** – základním hodnocením jsou pro jedince výsledky.

- b) konvenční** – základním hodnocením jsou pro jedince splnění sociálních očekávání. Například dítě se chová tak, jak se od něj očekává, aby přešlo kritice – morálka svědomí autority.
- c) postkonvenční – základním** hodnocením jsou pro jedince principy, které přijal za své, souvisí s vědomím společenské spravedlnosti (Vágnerová, 2012).

Příčiny a projevy agrese – existuje široké spektrum projevů, které se mohou vyskytnout u jakékoli osoby. Jedná se o záměr ublížit jiné osobě, popřípadě sobě, anebo násilně narušit práva jiné osoby. Dojít může dojít i k fyzické agresi, psychické agresi, či emocionálním projevům jako například zastrašování, zostuzování, popřípadě vyhrožování (Martínek, 2009).

Agresivita vs. agrese – dle Martínka (2009) je slovo agresivita pocházející z latiny, z latinského slova Agressivus, což popisuje nějaký útočný postoj nebo vnitřní pohotovost spojenou s agresí. Tento pojem se dá vysvětlit také jako schopnost organismu k mobilizování všech dostupných sil k nějakému zápasu, v němž jde především o dosažení určitého cíle, a také schopnost vzdorovat různým těžkostem v životě. Pojem agrese je tedy chápáno velmi široké spektrum projevů člověka, je to jednání se záměrem ublížit jiné osobě, může docházet k násilnému narušení cizích práv a svobod. Sklon k nepřátelskému chování či jednání osob nebo živočichů se nazývá agresivita. Tato definice tedy popisuje agresivitu jako vlastnost člověka podporující jeho tendenci k jeho nepřátelskému jednání vůči svému okolí. Na rozdíl od toho agrese je chápána jako soubor projevů, který je pokládán za projev násilného jednání vůči druhým osobám (Martínek, 2009).

Hartl (2004, str. 22) se o agresi vyjadřuje jako o „*útočném či výbojném jednání, projevu nepřátelství vůči určitému objektu, úmyslném útoku na překážku, osobu, předmět stojící v cestě k uspokojení potřeby, biologicky jakákoliv fyzická akce nebo hrozba akcí, kterou jednotlivec zmenšuje svobodu nebo genetickou způsobilost jiného jednotlivce*“.

Edelsberger (2007) ve svém Defektologickém slovníku popisuje agresi jako jednání, které se projevuje nepřátelstvím a útočností s jasným záměrem ublížit. Ve své knize určuje 4 stupně agrese:

- nejhorší stupeň – projevy fyzického násilí, může dojít i k zabití
- horší stupeň – projevy destrukce, dochází k rozbíjení předmětů
- mírnější stupeň – projevy slovních nadávek, dochází např. ke klení, k urážení
- mírný stupeň – málokdy se projeví navenek, jde poznat např. dle začervenání, zblednutí, zatnutí zubů.

Agrese obecně zahrnuje velké množství projevů, z tohoto důvodu je velmi náročné ji přesně definovat. Lidská agrese je nejčastěji chápána jako chování, které si dává za cíl ublížit jinému člověku. Je třeba klást velký důraz na záměrnost tohoto jednání. Agresivitu je možné rozdělit na konstruktivní a destruktivní. Rozpory v chování ale ovlivňují konflikty mezi těmito silami. Tyto impulzy se každý jedinec pokouší v průběhu svého života ovládat a využívat v souvislosti se svým prosazením. Agresivita také slouží při poskytnutí pomoci jiným lidem, nebo například při ochraně společenství, kterého je součástí. Z toho vyplývá, že konstruktivní agresivita je spojená se zachováním a sebezprosazením. Tato forma chování je chápána jako poskytování rozvoje osobnosti s ohledem na vlastní i cizí bezpečnost a je typická nejen pro lidi, ale také pro živočichy. Podle psychologů je určitá dávka agresivity zcela v pořádku a pro všechny tvory je imanentní (Čírtková, 1996). Naopak destruktivní agresivita pojímá za své základní druhy touhu ničit a ublížovat ostatním lidem nebo sobě. Hranice mezi těmito druhy agresivit je značně neostrá, proto je náročné je rozlišit. Citový doprovod destruktivní agresivity bývá různý, může zde dojít k agresi ze zoufalství a ze zloby a může se projevit velmi bezcitně. Pokud dojde k tomu, že destruktivní agresivita je velmi výrazná, z psychologického hlediska se jedná o poruchu osobnosti. To v každém případě signalizuje vážné narušení vztahu jedince ke své osobě a k ostatním. Bývá náročné rozeznat hranice mezi konstruktivní a destruktivní agresí, protože agresivní projevy mohou být normální součástí chování. Ke spuštění tohoto chování dochází v jasně daných souvislostech, a je zde proto, aby uspokojilo životné potřeby nebo pomohlo překonat fyzické či psychické ohrožení. Což je samozřejmě v pořádku a každá osoba má právo na to svou agresivitu nějakým způsobem dostat ven, jen je třeba nejednat v afektu a neublížovat svým chováním sobě nebo jiným osobám (Čírtková, 1996).

2 Příčiny a projevy agrese

Rozvoj agresivního chování již v útlém věku může ovlivnit spoustu faktorů, například rodinné prostředí, které ho od začátku života formuje. Chování každé osoby taktéž souvisí s kvalitou jeho života, především s jeho duševní spokojeností. Dále zde hrají velmi vliv také biologické předpoklady, které jsou již vrozené a které jsou dány ve struktuře mozku nebo ve funkci mozku, která může a nemusí být dána geneticky. Je možné, že tato funkce vznikne až během života, například v důsledku poškození CNS, k němuž může dojít při zranění či vážné nemoci. Pokud je člověk agresivnější a má sklony k opakovanému agresivnímu chování, má pravděpodobně poškozenou kůru čelních laloků na mozku, ale není to pravidlem. Sklon k agresi totiž není v mozku jednoznačně lokalizován. U hyperaktivních dětí dochází k dysfunkci serotoninergního systému, což zapříčiňuje impulzivní agresivitu (Vágnerová, 2004).

Tato kapitola se zaměřuje na příčiny a projevy možné agrese.

2.1 Příčiny agrese

Příčina agrese se vztahuje k tomu, co vyvolává nebo způsobuje agresivní chování u jedince. Je to faktor nebo situace, která hraje klíčovou roli v tom, proč se jedinec chová agresivně. Agrese může mít různé příčiny a může být vyvolána kombinací faktorů. V následujících podkapitolách je zmíněno několik běžných příčin agrese.

2.1.1 Biologické faktory

Dalo by se říct, že agresivita se projevuje více u chlapců než u děvčat, což je dáno biologicky. Chlapci bývají ke světu agresivnější, bojovnější a útočnější již od věku předškolních časů, ve kterých již jejich hry bývají soutěživější a více zápasivé. Cílem těchto her bývá zvítězit a porazit svého protivníka. Díky této uvolňující se energii v dětském organismu, je způsobena chuť po divokém prosazení vlastním zájmů a cílů. Dětská nevypělá osobnost se tímto přímočaře projevuje. Za další zdroj agresivity je možné chápat úzkost nebo napětí, kterým si dítě prochází. Obranou těchto dětí před pocitu bývá útok. Vyhýbají se starším dětem, které bývají silnější a útočí na slabší děti, aby si vykompenzovaly svůj strach či nejistotu. Pokud je nikdo nerespektuje nebo se s nimi nechce kamarádit přirozeně, snaží si tento status vydobýt právě násilím, a tak se domoci pozornosti nebo uznání. Příčinou agresivních projevů může být také celkové citové neuspokojení dítěte, které je dlouhodobějšího rázu. U dítěte se může projevovat citová deprivace, která v něm vyvolává potřebu náhradního uspokojení. Tato deprivace se může projevovat různými způsoby, ale nejčastěji se jedná o přejídání se dítěte, sobeckost dítěte, kdy se zaměřuje jen na sebe a své prožitky nebo když někomu působí cíleně

bolest. V tomto případě se může jednat o týrání zvířat nebo ostatních dětí, žalování, ubližování psychickém i fyzickém apod. (Matějček, 1986).

Některé formy agresivity mohou být tedy způsobeny biologickými faktory, může se jednat také o genetiku, hormonální nerovnováhu nebo neurologické poruchy. Například u některých lidí může být agresivita spojena s nadměrným působením testosteronu (Koukolík, 2001).

2.1.2 Emoční stavy

Emoční stavy mohou být jedním z významných faktorů a příčin, které mohou vyvolat agresivní chování jedince. Agrese je často spojena s různými emočními stavy, které mohou vést k negativním reakcím a nežádoucímu chování. Méně častou, ale z psychologického hlediska závažnější a nepříjemnější příčinou agrese u dětí je úzkost, napětí, stres a nejistota. Obranným nástrojem těchto dětí je utíkání před silnými a bití slabších, čímž si dodávají sebevědomí. Kvůli své vnitřní nejistotě se drží stranou od ostatních dětí a nedokážou si najít dobré kamarády. Pozornost, uznání a přátelství od druhých hledají násilím, strkáním a agresi (Koukolík, 2001).

2.1.3 Prostředí a výchova

V literatuře se objevují různé definice pojmu rodina, každý autor charakterizuje tento pojem jinou definicí, ale každá z těchto definic je výjimečná svou rozmanitostí a pravou podstatou. S pojmem rodina je možné se setkat v různých oborech, včetně sociologie, psychologie, pedagogiky a práva. V pedagogice je rodina zpravidla chápána jako lidské společenství, svazek dvou rovnoprávných partnerů, malá sociální skupina nebo buňka, sociální jednotka vytvořená na základě manželství a pokrevních svazků, komplex zvláštních vztahů mezi mužem a ženou, mezi rodiči a dětmi, mezi rodinou a společností (Grecmanová, 1998).

Sociologický slovník uvádí následující souhrnnou definici pojmu rodina. Rodina je nejdůležitější sociální skupina a instituce, základní článek sociální struktury a základní ekonomická jednotka. Jejímí hlavními funkcemi jsou reprodukce a výchova potomstva (socializace) pro pokračování lidského biologického druhu, předávání kulturních vzorů a zajištění kontinuity kulturního vývoje (Havlík, 2007).

Rodina je sociální instituce, jejímž hlavním účelem je vytvořit soukromý prostor chráněný před vířícím, nepřehledným veřejným světem. Rodina chrání své členy, nemění svou formu, vnitřní organizaci ani habitus a kompenzuje změny v prostředí. Rodina však nebrání rozvoji a pokroku. Naopak, její stabilita zabraňuje rozpadu a zhroutilí sociálního systému a v jistém smyslu umožňuje a podporuje dynamiku. Je třeba odlišovat víru ve stabilitu a kontinuitu určitých rodinných forem charakteristických pro naši kulturu od stability přesvědčení, že rodina je stabilizujícím prvkem sociálního systému, ať se děje, co se děje. Rodina hraje klíčovou roli

ve formování chování a emocionálního vývoje dítěte. Vliv rodiny na agresivitu dítěte může být velmi významný. Děti jsou totiž velmi vnímavé a často se učí chování pozorováním svých rodičů a členů rodiny. Pokud jsou v rodině časté situace agresivity nebo se dítě setkává s agresivními vzory chování, může to ovlivnit jeho vlastní chování. Velkou roli zde může hrát i způsob, jakým rodiče dítě vychovávají. Příliš přísná a autoritativní výchova, která zahrnuje tresty a odmítání může vést k frustraci a vyšší pravděpodobnosti projevů agresivity u dítěte (Možný, 2002). Příčiny podporující agresivity u dětí je možné nalézt v rodinných vazbách na straně dítěte, ale také na straně rodiny a někdy dokonce i mimo rodinu – jedná se o okolí rodiny. Charakteristika dítěte – sklony k agresivnímu chování je možné nalézt spíše u dětí, které jsou:

- mužského pohlaví,
- více emočně nezralé,
- nízké hodnocené ať již sebou samými, nebo svými rodinnými příslušníky,
- velmi závislé na své vrstevnické skupině, nebo minimálně na jejích názoru,
- slaběji prospívající ve škole (Říčan, 2006).

Agresivní chování se samozřejmě může objevit i u jiných dětí, které nemají žádný z těchto příznaků, ale pro tyto příznaky je to pravděpodobnější.

Charakteristika rodiny – pokud se rodina ocitne v situaci, kdy se u dítěte začnou projevovat sklony k agresivnímu chování, může se jednat o podobné vlastnosti, kterými trpí děti s jinými psychickými poruchami, jedná se o následující vlastnosti či skutky:

- dítě je málo vzdělané,
- rodina se v jeho životě vůbec neangažuje,
- dítě nemá dostatek dohledu nad svým chováním,
- výchovný styl rodičů není důsledný a nemá dostatek zodpovědnosti, rodiče mohou agresivitu prostě přehlížet,
- dítě je málo propojené se svou rodinou a vzniká zde vysoká úroveň konfliktů,
- dítě a jeho city mohou být dlouhodobě neuspokojené,
- podmínky v rodině jsou nestabilní a často se může měnit prostředí, kde má dítě vyrůstat,
- matky bývají většinou méně vzdělané (Říčan, 2006).

Mimo rodinné prostředí – jedná se o prostředí, ve kterém sklon k agresivitě dítěte hraje roli vrstevnické prostředí, ale také komunita, ve které rodina žije, nebo se kterou se dobrovolně stýká a vidá. Následující situace mohou velmi ovlivnit sklon k agresivitě, kterému dítě z těchto důvodů snáze propadne. Jedná se o:

- situace, kdy rodina není nijak organizovaná, nemá zájem o spolupráci s okolím, neúčastní se žádných společenských aktivit a nijak se nesnaží zlepšit své životní podmínky, dítě si tedy může připadat izolovaně,
- situace, ve kterých je v rodině normální nebo dokonce oceňované porušování morálních či právních hodnot a norem, které mohou zasahovat až do kriminální aktivity,
- situace ve škole, kdy nikdo nezajišťuje dostatečný dohled nad dětmi a jejich chováním, tudíž může docházet k neprospěchu dítěte, k šikaně, k agresivnímu chování atd. což může vést až k vyloučení dítěte ze školy,
- situace, ve kterých vrstevníci nepřijímají dítě do kolektivu, nebo ho naopak přijmou pouze za účelem, aby se chovalo nezákonně či kriminálně (Řičan, 2006).

Pro rozvoj agresivních tendencí je charakter každého dítěte závislý na rodičovské výchově a jejich chování. Dále také na hodnotovém systému rodiny, který ctí a který dává svému dítěti za vzor. Modelem se pro dítě stává to, jak rodina reaguje na určité podmínky a jak vyhodnocuje situace. Zde hraje velkou roli také míra dítěte, která způsobuje jeho emoční přijetí. Může docházet k odmítání, které bude spojené s citovým strádáním, což například způsobuje pocity viny nebo nejistoty, což následně vede k násilnému a bezohlednému jednání, nejen v dětství, ale především dále v dospívání a v dospělosti. Proto je důležité fungování rodiny a její socializačních funkcí, které musejí uspokojovat biologické potřeby dítěte, a zajistit vhodné podmínky pro jeho dostatečné zrání a růst (Vágnerová, 2004).

Co se týče rodinných vztahů, byly dle Čermáka definovány čtyři příčiny, které následně mohou být spojené s agresí:

- negativismus matky – pokud je první a nejdůležitější člen rodiny odtažitý, nemá o dítě zájem a odmítá ho
- permissivita matky – matka je tolerantní agresivitě a agresivní chování dítěte vůči svému okolí, buďto ke svým vrstevníkům nebo členům rodiny
- používání takových výchovných technik, které budou v dítěti podporovat v tom, aby se v jeho chování umocňování násilných prosazení rodičovských rolí. Dochází k fyzickým trestům, vyhrožování a výbuchům hněvu
- temperament dítěte – impulsivnost, charakter (Čermák, 1999).

Pro úspěšnou socializaci dítěte je v rodině zapotřebí držet se několika následujících podmínek, které jsou základními podněty. Pokud tyto podmínky nejsou splněny, může dojít a pravděpodobně také dojde k desocializaci osobnosti.

- a) adekvátní respektování dítěte jako jednotné bytosti

- b) přiměřené uznání dítěte, nejen jeho přizpůsobivosti, také jeho spontánnosti
- c) přiměřené opětování náklonosti a lásky
- d) přiměřené pozice mezi sourozenci
- e) vhodný sociální vzor
- f) komunikace v rodině
- g) podnětné prostředí pro potřeby dítěte (Kohoutek, 2007).

2.1.4 Sociální faktory

Sociální faktory hrají důležitou roli v rozvoji agrese u dětí. Některé z těchto sociálních faktorů mohou zahrnovat:

1. Rodinné prostředí, kde rodinná dynamika, styl výchovy a interakce v rodině mohou silně ovlivňovat, jak dítě vnímá a projevuje agresi. Děti, které jsou svědky agresivního chování mezi rodiči nebo jsou samy vystaveny fyzickému nebo verbálnímu násilí, mají větší pravděpodobnost, že budou agresivnější (Kohoutek, 2007).
2. Chování rodičů, kde způsob, jakým rodiče reagují na agresi svých dětí může buď utlumit nebo posílit agresivní chování. Například pokud jsou rodiče příliš přísní, často trestají a používají fyzické tresty, dítě může vyvinout agresivní chování jako obranný mechanismus (Kohoutek, 2007).
3. Vztahy s vrstevníky, kde sociální interakce hraje důležitou roli v utváření chování dětí. Děti, které mají problémy s návazností na vztahy s vrstevníky nebo jsou vystaveny šikaně, mohou mít tendenci vykazovat více agresivního chování (Koukolík, 2001).
4. Školní prostředí, které může hrát roli v rozvoji agresivního chování u dětí. Například šikana, nedostatečná podpora učitelů nebo nízká úroveň sociálních dovedností u dítěte mohou přispět k většímu projevu agresivity (Kouhoutek, 2007).
5. Ekonomické a sociální nerovnosti, protože některé studie ukazují, že vyšší míra sociálních a ekonomických nerovností může být spojena s vyšší mírou agresivního chování u dětí (Kohoutek, 2007).

Je důležité si uvědomit, že agrese je multifaktoriálním jevem a tyto sociální faktory mohou spolu vzájemně interagovat a ovlivňovat výskyt agresivního chování u dětí. Prevence a řešení agresivního chování vyžaduje komplexní přístup rodiny, školy a dalších sociálních institucí.

2.2 Projevy agrese

Projevy agrese jsou různé formy chování, které mohou být zaměřeny na ubližování, poškozování nebo ubližování druhým. Agrese může být verbální, fyzická nebo nepřímá (např. sociální vylučování). Některé z hlavních projevů agrese jsou následující typy.

Verbální agrese – zahrnuje používání urážlivých nebo ponižujících slov, nadávek, hraní se slovy nebo vydírání. Verbální agrese může být úzká součást slovního napadení a šikany,

Fyzická agrese – jedná se o fyzické útoky nebo násilí vůči 2, jako jsou údery, kopnutí, škracení nebo jiné fyzické útoky, které způsobují bolest nebo poškození,

Relační agrese – také známá jako sociální agrese, jedná se o úmyslné snižování, ponižování nebo vylučování ostatních ze sociálních skupin, aby agresori způsobili škodu na jejich vztazích nebo pověsti,

Psychologická agrese – zahrnuje manipulaci, zastrašování, vyhrožování, šíření zvěstí nebo jiné způsoby poškozování psychického zdraví druhých,

Verbální a fyzická agresivita u dětí – děti mohou projevovat agrese při hrách nebo šikaně vůči svým vrstevníkům. Toto chování může být způsobeno nedostatečnými dovednostmi řízení emocí a náročnými situacemi (Martínek, 2009).

Je důležité si uvědomit, že agrese může mít různé příčiny a projevy a některé formy agrese mohou být více škodlivé než jiné. Prevence a správné řízení agrese jsou klíčové pro zajištění bezpečí a zdraví všech zúčastněných.

3 Typy agresivního chování

V této kapitole budou podrobně popsány typy agresivního chování, se kterými je možné se setkat v běžném životě. Z psychologického hlediska je možné rozlišit agrese dle několika kritérií. Patří sem afektivní a instrumentální agrese a tyranizování, ofenzivní a defenzivní agrese, nebo agrese reaktivní a proaktivní. Dále jsou individuální agrese, kolektivní agrese, psychotická agrese, autoagrese, nebo verbální agrese. Vzhledem k tématu této bakalářské práce budou zmíněny jen některé druhy agresí, a to v následujících podkapitolách.

3.1 Proaktivní a reaktivní agrese

Hlavní rozdíl v těchto dvou agresích je především v afektu. Reaktivní agrese je agresí afektivní, kterou doprovází vyšší míra vzteku a mnohdy je pouze odpovědí na aktuální provokaci, které musí určitý člověk čelit. Proaktivní agrese je naopak mírnější, promyšlenější a míra afektivity je poměrně nižší. Tato agrese může být chápána jako vypočítané chování, které je prostředkem pro dosažení určitého cíle. Oba typy agrese jsou spojeny s mnohými motivacemi, chováním a různými výsledky.

Je možné rozlišit 3 bipolární dimenze agrese, které zní následovně:

- agrese přímá x agrese nepřímá
- agrese fyzická x agrese verbální
- agrese aktivní x agrese pasivní

Zkombinováním těchto možných forem získáváme následující:

- a) fyzická aktivní přímá (např. vražda)
- b) fyzická aktivní nepřímá (např. poškození cizího vozu nebo jiného majetku)
- c) fyzická pasivní přímá (např. cíleně zpomalit svůj výkon)
- d) fyzická pasivní nepřímá (např. cíleně zpomalovat cizí výkon)
- e) verbální aktivní přímá (např. vyhrožování)
- f) verbální aktivní nepřímá (např. aktivní šíření pomluv)
- g) verbální pasivní přímá (např. ignorování nějakého dotazu)
- h) verbální pasivní nepřímá (např. nezabránění šíření nějakých pomluv) (Martínek, 2009)

3.2 Extrémní agresivita

Extrémní agresivita je závažným problémem, který vyžaduje okamžitou pozornost a intervenci. Při řešení extrémní agresivity je důležité přistupovat k situaci s respektem k bezpečí všech zúčastněných osob a zároveň se snažit porozumět příčinám a potřebám jedince projevujícího takové chování. Zde je několik obecných principů, které by mohly být zohledněny při pedagogické intervenci:

1. Bezpečnost – prvním a nejdůležitějším krokem je zajistit bezpečnost všech zúčastněných osob. Je nezbytné minimalizovat riziko fyzického zranění a zajistit, aby prostředí bylo bezpečné. V případě akutní agresivity by měly být přijaty vhodné opatření pro ochranu všech jedinců.
2. Komunikace a porozumění – je klíčové komunikovat s jedincem projevujícím extrémní agresivitu, abychom lépe pochopili příčiny a motivy jeho chování. Je důležité jedinci poskytnout možnost se vyjádřit své emoce, obavy a potřeby. Empatie a porozumění mohou vést k nalezení konstruktivních řešení.
3. Identifikace a podpora – je potřeba identifikovat možné vnitřní i vnější faktory, které mohou přispívat k agresivnímu chování. Mohou to být například emoční nebo behaviorální obtíže, nedostatek sociálních dovedností, traumata nebo jiné psychické obtíže. Rodiče by měli zvážit individuální podporu, jako je terapie, konzultace s psychologem nebo speciálním pedagogem, která by dítěti pomohla zvládnout a regulovat jeho emoce a chování.
4. Využití alternativních strategií a dovedností – je důležité poskytnout dítěti náhradní strategie pro vyjádření svých emocí a potřeb. Je možné se zaměřit na rozvoj komunikačních dovedností, sebeovládání, konfliktního řešení, sociálních dovedností a emocionální regulace. Metody jako arteterapie, hraní rolí nebo relaxační techniky mohou být také užitečné.
5. Spolupráce s rodinou a dalšími odborníky – vhodné je také zapojit rodinu a další odborníky, jako jsou psychologové, psychiatři nebo sociální pracovníci, do procesu podpory a intervence. Spolupráce s rodinou je klíčová, protože mohou poskytnout cenné informace o historii a kontextu jedince a přispět k dlouhodobému řešení problému (Martínek, 2009).

Je důležité si uvědomit, že přístup k extrémní agresivitě by měl být komplexní a multidisciplinární. Každý jedinec je unikátní a může vyžadovat individuální přístup a podporu. Spolupráce mezi učiteli, rodinou a odborníky může vést k efektivní intervenci a vytvoření bezpečného prostředí pro jedince projevujícího extrémní agresivitu. Mezi podoby extrémní agresivity patří především incidenty, ve kterých bylo použito násilí jevící se jako absurdní, nelidské a nepřiměřené (Martínek, 2009).

Extrémní agresivita má tři základní projevy:

- a) vandalismus – chování s destruktivními a likvidačními prvky, které nemá pro pachatele materiální obohacení.

- b) amok – má několik stádií – stádium klíčení, stádium meditace, výbuch násilí, terminální poamokové stádium
- c) zážitkové násilí – zážitkové extremistické násilí, kam patří např. fotbalové chuligánství – pachatel většinou necítí nenávisť vůči svým obětem, chce cítit pouze vzrušení plynoucí z konfliktu se zákonem (Čírtková, 2006).

3.3 Pasivní agrese

Pasivně agresivní chování nebo pasivně agresivní čin se dá charakterizovat jako nepřímá rezistence proti běžným požadavkům ostatních osob a společnosti. Souvisí s tím také vyhýbání se přímo konfrontaci. Pasivní agrese se může často objevovat především v osobních vztazích, ale také na pracovišti, nebo ve škole, kde se projevuje například zadržováním informací, neplněním společenských, rodinných nebo pracovních nebo školních povinností, prokrastinací, skrytým abstrakcionismem, neúčinností, úmyslnou bezmocností nebo tvrdohlavostí.

Pasivní agrese se projevuje jako chování nebo čin, který pokud je jen občasný a nějak významně nezasahuje do sociálních či pracovních vztahů, je v pořádku a přijatelný. Ne vždy se zaměstnanci nebo členové rodiny správně pochopí, a je lepší, aby se pasivní agresí zklidnili, než aby docházelo k dusnému prostředí. Pokud ovšem existuje pouze takovýto vzor chování, je třeba zpozornět a začít se bavit o poruše osobnosti (Gottwaldová, 2017 IN Seemann, 2020).

4 Agresivita u dětí prvních a druhých ročníků

V této kapitole budou probrány především tři základní příčiny agresivního chování u dětí neboli biologicko – psychologické, sociálně – psychologické a pouze sociologické, dále rizikové prostředí rodiny, kde jsou velké předpoklady pro vznik agrese a vlohu dítěte k agresivnímu chování.

Dle Špaňhelové (2007, str. 5) je agresivita u dětí definována jako: „*chování dítěte, které je zaměřeno proti vrstevníkům (někdy také rodičům nebo vychovatelům), které se projevuje útočností – útočným jednáním vůči druhému jedince.*“

4.1 Příčiny agresivního chování u dětí

Jak již bylo v předchozích kapitolách naznačeno a vysvětleno, možné příčiny agresivního chování lze rozdělit na biologické a sociální. K tomuto chování má každý jedinec nějaké určité vrozené predispozice. Jsou zde především proto, aby bylo uchováno vlastní teritorium a vlastní hierarchie. Agresivní chování má více méně větší nebo menší kořeny vždy v rodinném prostředí. Ne vždy musí toto chování pramenit pouze z rodinných problémů, ale občas může dítě používat agresi pouze jako prostředek konkurenčního boje, z pohledu lepší pozice ve třídě, ve skupině, ve sportovním týmu nebo třeba v rodině se sourozenci. Jedinec se také může pouze nudit, nebo zkoušet hranice svého okolí pomocí svého agresivního chování. Toto chování může mít různé podoby, od slovního napadání, přes vyhrožování, až po fyzické napadání. Výhružky používá agresor především proto, aby se mu nemohla a nechtěla oběť bránit (Fischer, 2009). Pro příčiny agresivního chování je zde popsáno celé množství knih, v této práci ale budou využity základní tři přístupy, a to:

- biologicky psychologický – vznik agresivního chování jako spojení genetických predispozic a osobnostních rysů
- sociálně psychologický – čerpá z teorií agrese sociální psychologie
- sociologický – především sociologické vysvětlení agrese

Je možné, že se budou tyto příčiny také často prolínat (Fischer, 2009).

Dětskou agresivitu tedy může způsobovat okolí jedince, může se jednat o jeho nenaplněné touhy anebo špatné příklady, které děti vidí ve svém okolí. Agresivita může být, ale také spojena s dědičností. To se týká spíše mladších dětí. Vliv na dětskou agresivitu mohou mít také masmédia, která hojně ovlivňují dětský úsudek a pohled na svět, především v současné době, kdy děti tráví na internetu nadměrné množství volného času. I přestože to nemusí být vědomě,

děti začínají vstřebávat násilí, které vidí a následně u nich může vyvolat neklid nebo touhu po vlastní moci (Špaňhelová, 2007).

4.1.1 Rizikové prostředí rodiny

Již v prvním období vývoje dítěte se začínají utvářet projevy agresivního chování. K prvním náznakům nějaké provokace ze strany dětí dochází zhruba mezi 9 a 18 měsícem věku jednotlivce. V této etapě života se podněcování spojuje především se započítím prvních zákazů od rodičů vůči dětem. Dítě touží si vybudovat svůj omezený prostor, ve kterém se bude pohybovat bez rozkazů a zákazů. Tím si může více a rychleji uvědomovat svou plnoprávnost. Zároveň se učí vyjadřovat svůj nesouhlas nebo odmítání přání a požadavků svých rodičů. Batolecí období bývá ve znamení vývoje dětské agresivity, protože si dítě začíná uvědomovat své vlastní já. Je na rodičích, jak se s těmito projevy popasují. Je třeba, aby dětem byly v tomto období jasně vymezeny hranice, za jejichž případně porušení budou následovat sankce, které budou odpovídat věku a vývojovému stádiu dítěte. Rodiče by měly nastolit pevné hranice, k čemuž jim má sloužit správné funkce výchovy, které budou směřovat jedince k pozitivním aktivitám, které by ho mohly odvést od negativních a agresivních činností. Každý dítě se dostává do stádia věku, kdy má chuť provokovat neslušnými slovy, i přestože zná jejich zákaz. Zhruba od tří do pěti let se děti potýkají s vnitřní agresí, která se stává nedílnou součástí jejich osobnosti, která musí uzrát. Pokud je dítě v kolektivu, je pravděpodobné, že agrese je jinou formou soutěživosti mezi dětmi, kdy se chtějí jeden před druhým předvádět a ukázat, kdo si může dovolit víc. Jakmile se projevy verbální agresivity dále umocňují, měly by se rodiče nebo vychovatelé zaměřit na řádné usměrňování. V období mladšího školního věku se u jedinců objevuje tzv. latentní agresivita a její projevy souvisejí se vztahy s rodiči a také s úrovní školního prospěchu. V období dospívání, kdy jedinci hledají sami sebe se začínají objevovat impulzy proti rodičům či ostatním autoritám (Antier, 2004). Často je náročné zjistit, zda má dítě sklony k agresivnímu chování kvůli svým povahovým rysům, bouřlivému chování anebo psychickému onemocnění. Je možné, že dítě je také pouze odrazem poměrů, ve kterých se narodilo a ve kterých vyrostlo. Pokud například vyrůstá v rodině, kde je dennodenně otec agresivní na matku, přijde pak pravděpodobně v pořádku nechovat se k ženám hezky, nebo možná k žádnému člověku, především protože jiný model dítě prostě nezná (Pugnerová, 2016).

Z výchovného hlediska je rizikové prostředí rozděleno na následující typy rodin:

- a) neúplná rodina – dítě vyrůstá pouze s jedním z rodičů, převážně s matkou
- b) rodina lhostejná k agresivnímu chování – v dítěti není posíleno prosociální chování
- c) rodina, která sice posiluje prosociální chování, ale podporuje v dítěti agresivní chování

- d) rodina, ve které je jeden rodič despotický a uznává tvrdé tresty (většinou otec) a druhý rodič je velmi benevolentní (většinou matka)
- e) rodiny, které jsou velmi početné
- f) rodiny, ve kterých často dochází k neshodám
- g) rodiny, které mají velmi nízkou sociální úroveň
- h) rodiny, ve kterých se vyskytuje delikvence obou rodičů
- i) rodiny, v nichž se vyskytují dědičné predispozice (Pugnerová, 2016).

Agresivní chování u dítěte by mělo být naprosto nepřijatelné, protože vede k uspokojení jeho potřeb, a mnohdy je to tak pouze prostředek k dosažení cíle. Toto chování má různé formy a podoby, a mnohdy může vést až k šikaně (Pugnerová, 2006).

V těchto případech se může dítě projevit jako jedinec s nerovnováhou osobnostních vlastností v tom smyslu, že některé budou značně vyvinuté, a některé budou naopak zcela chybět. S touto predispozicí má dítě problémy se sociálním chováním již od útlého věku. Potíže se začínají projevovat v mateřské školce, kde začíná navazovat své první sociální kontakty a stává se součástí kolektivu, v němž musí řešit první kolektivní potíže. Agresivita má někdy i pozitivní stránky, a to v podobě asertivity, ve formě sebeobrany, nebo také může podněcovat úspěch. Příčiny vzniku se dají dělit na vnitřní příčiny a vnější příčiny. Vnitřní příčinou je psychický stav, vnější příčinou je prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, takže především rodina a poté i škola (Pugnerová, 2016).

4.2 Řešení agresivity u dětí

Při řešení agresivního chování je velmi důležitá prevence a preventivní programy. Je důležité, aby s dětmi probíhala komunikace.

Prevence je soustava opatření, která má za úkol předcházet nějakému jevu, který je nežádoucí, například nemocem, závislostem na drogách, zločinům, nehodám, neúspěchu na pracovišti nebo ve škole, sociálním konfliktům, násilí, ekologickým katastrofám apod. Prevence se dělí na tři základní druhy, primární, sekundární a terciální. Primární prevence se zaměřuje na předpoklady, podmínky a jevy, které by mohly vznik zapříčinit. Tato prevence hledá způsoby, jak by se jim dalo předcházet a je zaměřená na celé obyvatelstvo. Sekundární prevence je zaměřena na zachycení příslušných jevů včas a na zabránění v jejich prohlubování, nebo šíření. Je velmi zaměřena především na ohrožené skupiny, tedy mládež, menšiny nebo sociálně slabší jedince a rodiny. Terciální prevence má za úkol snažit se zabránit opakování, například trestných činů, drogových závislostí apod. Může tedy pracovat s lidmi, kteří jsou

čerstvě propuštění z výkonu trestu atd. Z těchto defínit je možné vyvodit, že ve školním prostředí se bude pracovat výhradně s primární prevencí, okrajově také se sekundární (Janošová, 2016).

Je důležité, aby děti uměly vnímat hodnoty a věci, které jsou kolem nich, zkrátka vše, co je obklopuje, včetně mezilidských vztahů a vzájemné komunikace mezi nimi. Pokud dojde ke vzájemnému odcizení jedinců, jak mezi dětmi, tak mezi dospělými, může zde docházet ke vzniku bariér. Pokud začne dítě řešit tyto bariéry nepřiměřenou reakcí, při opakované neshodě může docházet k agresivním reakcím. Jakmile bude ve třídním kolektivu tolerováno opakované špatné a nevhodné chování k ostatním jedincům, některé děti mohou tento model chování převzít za svůj, a i oni se začít chovat s neúctou. Tyto projevy nijak nepřispívají k dobrému klimatu ve školních třídách a mohou se na ně začít nabalovat další problémy. Proto je důležité naučit děti vzájemné úctě a vzájemnému respektu a toleranci (Janošová, 2016).

Prevence a náprava v rodinném prostředí je v tomto případě asi nejvýznamnější prevence, která může pomoci při řešení agresivity u dětských útočníků.

Špaňhelová (2007, str. 10) ve své knize uvádí 10 základních bodů, které by mohly v případě eliminace dětské agresivity pomoci:

1. Vnímejte impulzivitu dítěte a jeho temperament.
2. Zkuste plánovitě jeho temperament vybíjet a usměrňovat.
3. Zkuste využít na vybíjení jejich agresivity různé sportovní aktivity.
4. V případě, že dojde k agresivnímu jednání ze strany dítěte vůči jinému dítěti, postavte se mezi ně a pomozte jim.
5. Zamezte případnému bití.
6. Pomozte oběma dětem, aby dořešily svůj konflikt.
7. Nechtějte slyšet výmluvy jednoho ani druhého, učte děti, aby se raději pravdivě přiznali, než lhali.
8. Učte dítě, které agresivně reaguje, aby nějakým způsobem svůj čin odčinilo.
9. Naučte ho se s vaší pomocí omluvit.
10. Nevylučujte ho z kolektivu dětí.

Bělík (2017) dělí prevenci na primární prevenci a na prevenci specifickou a nespecifickou. Pod primární prevencí se podle něj rozumí především systém aktivit a služeb zaměřujících se na spolupráci populace. V tomto systému je možné se zaměřit na předcházení či omezení nárůstu výskytu agresivity. Tato prevence se ještě rozděluje na prevenci všeobecnou, selektivní, která se zaměřuje spíše na celé skupiny, u nichž je možné, že by mohla

vzniknout krizová situace jednodušeji než u jiných skupin a na prevenci indikovanou, která se zase zaměřuje na jedince s vyšším možným výskytem rizikových faktorů. Specifická prevence se zabývá metodami a přístupy, které si dávají za cíl umožnit společnosti rozvoj harmonických osob. Pod pojmem rozvoje se myslí především rozvíjení jedincova nadání, jeho zájmů a pohybových aktivit. Je důležité sem zahrnout zdravý životní styl, který tento rozvoj podporuje.

Je důležité, aby se na chování jedince zaměřila především jeho rodina a poskytla mu láskyplnou ale pevnou výchovu, která povede ke správnému rozvoji jedince. Již od útlého věku by se měla rodina zaměřit na vhodné trávení času jejich dítěte, usměrnění jeho energie tím správným směrem.

Rodina není jediným vlivem, který může dítě vnímat. Další možností jsou také školská zařízení, u nichž je možné se setkat s prevencí agresivity na vyšší úrovni. Jedná se především o prevenci, která by měla probíhat v profesionální podobě, například od učitelů, psychologů či školních poradců. Národní strategie na rok 2019 až 2027 také zmiňuje důležitost prevence agresivního chování a uvádí agresi jako základní formu pro rizikové chování. Metodické doporučení, které se vztahuje k prevenci rizikového chování u dětí a dospívajících je dle ministerstva školství mládeže a tělovýchovy rozlišeno na konkrétní problematice chování, které je spojené s agresivitou. Spadá sem chování jako je například:

- šikana
- kyberšikana
- vandalismus (MŠMT, 2023).

MŠMT doporučuje zařadit dlouhodobé programy, interaktivnost, práci s menšími skupinami, aktivnost, uvědomělost a názorovost jako efektivní preventivní působení. (MŠMT, 2023).

PRAKTICKÁ ČÁST

V teoretické části této práce se autorka zaměřila na aspekty agresivního chování u dětí. Jsou zde vysvětleny příčiny a projevy agrese, typy agresivního chování a podrobněji popsán agresivní chování u dětí prvního a druhého ročníku. Praktická část na tuto teorii navazuje a pomocí třech případových studií se pokusí prokázat důležitost života v prvním a druhém ročníku základní školy.

5 Metodologie výzkumu – cíle, výzkumné otázky

Cílem této bakalářské práce je řešení spektra souvislostí, které mohou vést k rozvoji agrese a agresivního chování u dětí školního věku. Je dost možné, že zde hraje velkou roli právě rodinné prostředí, ve kterém žáci vyrůstají, a které může mít velký dopad na jejich agresivitu. První a druhý ročník zde bude zkoumán především z toho důvodu, že základním adaptačním stupněm pro vznik sociálních vztah mezi dětmi, nejen ve škole, ale i mimo ni. Praktická část si pomocí tří vypracovaných případových studií dává za cíl poukázat na to, jak je důležité poskytnout dětem kvalitní rodinné zázemí, ve kterém se budou cítit bezpečně a spokojeně, ve kterém nebude docházet k žádným emočně vypjatým situacím či dlouhodobému neuspokojování základních potřeb dítěte. Takové chování musí být základem pro prevenci agresivního chování dětí ve školních věku.

Výzkum práce je designován kvalitativně, součástí výzkumu jsou tři případové studie, které jsou zpracovány a zdokumentovány. Cílem případových studií je nalézt odpověď na otázku, která byla na začátku položena. Je důležité díky nim určit, jaké jsou charakteristiky daného případu. Vzhledem k tomu, že je to kvalitativní způsob výzkumu, je zde důležitější prozkoumat daný případ do hloubky, tato metoda zkoumá omezený počet respondentů, ale velmi hluboce. Nejde zde o kvantitu, ale o kvalitu. Na konci studie se konkrétně řešený problém vřazuje do několika málo případů. Autorka se následně snaží o zachycení celé složitosti a popsání veškerých vztahů, které jsou zde vykresleny.

Tato bakalářská práce se zaměřila na osobní případovou studii, kdy zkoumala tři konkrétní žáky a jejich příběhy. Snažila se zachytit možné případy, kvůli kterým by mohlo docházet k agresivnímu chování u žáků prvních a druhých stupňů základní školy. Následně budou tyto tři případové studie vyhodnoceny a bude z nich vytvořeno doporučení pro zlepšení celé situace.

První případová studie byla pojata spíše z pohledu rodičů a školy, byly pro ni poskytnuty dokumenty od těchto dvou stran, po kterých došlo k doptávání se ze strany autorky. Autorka rodiče dobře zná, vzhledem k tomu, že jejich chlapce učí a nebyl problém se zeptat ostatních učitelů, jak konkrétního chlapce vnímají. U druhé případové studie je zachycen spíše pohled analyzovaného děvčete. Pro tuto studii byly poskytnuty dokumenty od školského poradce, který má děvče v péči a který zná pohled děvčete na celou situaci. Jak dívka, tak rodiče dali písemný souhlas s použitím těchto dokumentů. Třetím respondentem je opět chlapec, který taktéž trpí agresivním chováním, dostává se do sporů nejen se svými spolužáky, ale i s učiteli.

Výzkumné otázky a výzkumné cíle

Tato práce si dává za cíl zjistit otázky především na jednu hlavní výzkumnou otázku (HVO) a na jednu vedlejší otázku (VVO).

HVO: Hraje rodinné prostředí markantní roli v souvislosti s rozvojem agresivity u dítěte?

VVO: Je prevence dostatečným řešením pro zmírnění agresivního chování u žáků prvního a druhého stupně základní školy?

Tématem této bakalářské práce je agresivní chování u dětí na základní škole, jedná se spíše o mladší děti, tedy první a druhé ročníky základní školy, kdy je dětem většinou od 8 do 10–11 let. Tato práce si dává za cíl odhalit především to, jaká příčina může toto chování způsobovat. Proto byla jako hlavní výzkumná otázka stanovena role rodinného prostředí v této problematice.

Praktická část bakalářské práce bude zaměřena také na to, zda je prevence vhodná a dostatečná pro zmírnění agresivního chování těchto žáků.

Výzkumný soubor

Výzkumným souborem pro praktickou část bakalářské práce jsou tři děti ze základní školy v Lomnici, kde autorka pracuje jako učitelka. Domluvila se tedy s dětmi i s rodiči, zda by mohla jejich příběhy převyprávět ve své práci a oni souhlasili. Jedná se o dva chlapce a jedno děvče, které se setkaly s řešenou problematikou agresivity osobně. V následující podkapitole bude blíže popsána organizace, na které jsou děti vyučovány.

I přes výslovný souhlas rodičů s uveřejněním a využitím příběhů jejich dětí, je zachována anonymita dětí, proto byla změněna jejich jména.

Charakteristika organizace

Název školy: Základní škola, Základní umělecká škola a Mateřská škola Lomnice

Adresa školy: Tišnovská 362, 679 23 Lomnice

IČO: 62072951

Právní forma: příspěvková organizace

Zařazení do sítě škol: 7.3. 1996

Ředitelka školy: Mgr. Helena Hegarová

Kontakty: Telefon 549450116–117

Email lomnicezs@volny.cz

Web www.zs.lomnice.cz

Zřizovatel školy:

Název: Městys Lomnice

Adresa: nám. Palackého 32, 679 23 Lomnice

Kontakty: Telefon 549450106

Email lomnice@volny.cz

zslomnice.cz

Obr. č. 1 – Škola v Lomnici

Velikost a integrita školy

ZŠ, ZUŠ a MŠ v Lomnici (základní škola, základní umělecká škola a mateřská škola) jsou plnohodnotné základní školy poskytující vzdělání od 1. až do 9. ročníku s postupným ročníkem. Jedná se o budovy zahrnující základní školu, základní třídy speciální, základní uměleckou školu, mateřskou školu, školní družinu, školní klub a také školní jídelnu.

Budova, v níž toto vše sídlí, je určena pro 13 tříd s maximální kapacitou 390 žáků. Vzhledem k demografickému složení obyvatelstva je však nepravděpodobné, že by škola dosáhla své kapacity. Škola se nachází mimo obec a má dobrou dopravní dostupnost, takže ji navštěvují i žáci z širšího okolí (interní zdroj).

Vybavení školy – materiální a prostorové podmínky – žáci se mohou učit v učebnách s odpočinkovými a relaxačními zónami podle svých potřeb. Každá učebna je vybavena univerzálním a funkčním zařízením, pomocnými pomůckami a učebními pomůckami. Škola má odborné učebny fyziky, přírodních věd, hudební výchovy a výtvarné výchovy, dále tělocvičnu, plaveckou třídu, cvičnou kuchyňku, dílnu a počítačovou učebnu. Škola zkrátka nabízí mnoho příležitostí pro duševní a tělesný rozvoj. Další důležitou místností je jídelna, kde žáci každý den obědvají. K dispozici je také učebna přírodních věd a školní zahrada. Celá škola je bezbariérová.

Podmínky pro bezpečné vzdělávání a život celé školy – ve všech třídách se dbá na pravidelné střídání pracovního a odpočinkového režimu, který je zaměřen dle individuálních potřeb všech žáků, s ohledem na dostatek relaxace a aktivního odpočinku. Důležitý je zde také stravovací a pitný režim.

Psychosociální podmínky – v každé třídě se dbá na vytvoření pohodového prostředí a dobrých partnerských vztahů mezi žáky a učiteli. Škola dbá o příznivé sociální klima, které bude zaměřené na otevřenost, partnerství, úctu, toleranci, empatie a spolupráci. Ve vzdělávání je velká zaměřenost na propojenost s reálným životem. Učitelé podávají hodnocení žáků vždy pozitivně a vyzvedávat individuální pokroky každého studenta (interní zdroje).

Charakteristika pedagogů a žáků

V této škole jsou v pedagogickém sboru namíchání, jak mladí učitelé, tak služebně starší a zkušení pedagogové. Bez ohledu na jejich zkušenosti jsou všichni plně odborně a pedagogicky způsobilí. K dispozici je zde výchovná poradkyně, metodička prevence sociálně patologických jevů, koordinátor ICT, metodička environmentální výchovy a také asistentky pedagoga. Pár pedagogů podstoupilo kurz s kvalifikací speciálního pedagoga. Pro úspěch ve vzdělávání je potřebný profesionální, aktivní a stabilizovaný pedagogický sbor, který je plný členů, kteří

chápu potřeby osobního růstu a dalšího vzdělávání jako prioritu. Trendem školy je vzdělávání jednotlivců a pedagogů cíleně a systematicky.

Samozřejmostí je proškolení v oblasti BOZP a PO. Co se týče žáků, pochází většinou z městyse Lomnice a z okolních obcí. Škola je připravena přijmout i nové žáky ze vzdálenějších oblastí nebo ty, kteří přijdou ze spádových oblastí jiných škol. V roce 2012 zde byla zahájena speciální výuka pro žáky s lehkým nebo středně těžkým mentálním postižením. Pro dojíždějící žáky je důležité nabídnout zájmové vzdělávání a širokou nabídku aktivit, které povedou k harmonizovanějšímu rozvoji osobnosti studentů. Tato škola má také velmi dobré zkušenosti se speciálními vzdělávacími potřebami od poruch učení a chování až po zdravotní handicap (interní zdroje).

Zapojení školy do různých projektů

Projekty, které dotvářejí obsah vzdělávacích procesů této organizace pro jednotlivé ročníky, ale také pro všechny školy. Dávají si za cíl především rozvíjet u dětí a studentů následující:

- Tvořivost
- Cílevědomost
- Sebevzdělávání
- Sebepoznávání
- Umění samostatné komunikace
- Výchovu pro týmovou spolupráci
- Rozvíjení mimoškolních aktivit
- Usnadnění hledání svých zájmů, potřeb a vhodného místa na trhu práce

Hlavní cíle v oblasti vzdělávání

Poskytování výchovně-vzdělávacích činností pro studenty se středně těžkým mentálním postižením a souběžným postižením více vadami, s používáním alternativních způsobů vzdělávání a individuálních vzdělávacích programů, které budou korespondovat s úrovní jejich postižení. Hlavní cíl je tedy: *poskytovat vzdělávání a výchovu dle aktuálních a individuálních potřeb každého jedince, který má zájem o vzdělání v této škole.*

Rozvíjení zájmů, schopností a dovedností studentů, ovlivnění jejich dalšího rozvoje tím, že budou zapojeni do zájmových útvarů, které budou zaměřené na aktuální podmínky školy na praktické činnosti, ale také na pracovní, hudební, dramatickou, výtvarnou a estetickou výchovu. Další cíl je tedy: *rozvíjet zájmy, schopnosti a dovednosti všech studentů dle jejich zájmů (interní zdroje).*

Charakteristika třídy

Třída, do které chodí oba respondenti, je poskládána z 6 žáků (2 chlapců, 4 děvčata). Ve třídě je přítomen asistent pedagoga, který se zaměřuje na pomoc dětem s výukou. Je dětem k dispozici nejen o vyučování, ale také o přestávkách. Sedí úplně vzadu a buďto děti obchází, nebo se zdržuje vzadu, pozoruje jejich výuku a děti se mu přihlásí v případě, že potřebují pomoc. Každý žák zde sedí sám v lavici.

Obr. č. 2 – Žák školy v Lomnici při matematice

Případová studie č. 1

Základní charakteristika respondenta:

Jméno: Karel

Rok narození: 2015–8 let

Diagnóza: Karel trpí ADHD a SPU – dyslexie a dystrofie

Respondentem číslo jedna je osmiletý Karel, který navštěvuje základní školu v Lomnici. Jeho rodiče jsou několik let rozvedeni, mají střídavou péči Karla a jeho o tři roky mladšího bratra Adama. Matka žije ve městě v bytě, otec žije na vesnici v rodinném domě. Obě děti dojíždějí od obou rodičů do školy, střídají se po týdnu, týden tedy děti žijí u otce, týden u matky. Tyto děti mají ještě starší sestru, které je 23 let a již s nimi nežije. Tatínkovi Karla je 51 let, mamince je 48 let.

Karel je prostřední dítě, těhotenství nebylo plánované, porod proběhl v termínu, došlo ovšem k přidušení pupeční šňůrou, což se na něm později podepsalo. Jako miminko byl velmi neklidný, často plakal a málo spal. Když vyrostl, stal se upovídaným a ukřičeným dítětem, které nerespektuje zákazy, a především u matky je zvyklý si vydupat to, co chce.

Když Karel přestoupil na druhý stupeň základní školy v Lomnici, jeho chování se začalo postupně zhoršovat. Začalo se stupňovat jeho agresivní a negativní chování, které velmi brzy přesahovalo přijatelné hranice. Ve třídě během hodiny najednou neustále vyrušoval, měl nevhodné poznámky nejen vůči svým spolužákům, ale také vůči svým učitelům. Z jeho chování vyplývá, že mu chybí jakákoli motivace k učení, nemá zájem o spolupráci v hodině, nezajímá ho vyučování. Karlovi spolužáci z něho mají strach, nechtějí se s ním kamarádit a nepřijímají ho mezi sebe.

Škola se snaží situaci aktivně řešit, nabídla Karlovi pomoc, zajímají se o jeho potřeby a touhy, Karel ale nechce komunikovat s nikým ze školy. Proto byli do školy zavoláni rodiče, kteří o problémech ví, ale neví, jak by je mohli vyřešit. Karel byl již od útlého věku velmi aktivní dítě, upovídané a neklidné. Vždy byl rád středem pozornosti, neobešel se bez toho, aby byl vždy středobodem společnosti. Vždy působil jako veselé dítě bez jakýkoliv zábran. Rád se na sebe upoutával pozornost různým předváděním se a šaškováním.

Karel v mateřské školce navštěvoval logopedické centrum. Podstoupil operaci uší, kvůli své nevyzrálosti sluchové percepce se nemohl správně soustředit, jeho kognitivní schopnosti byly velmi slabé. Z tohoto důvodu mu byl doporučený odklad školní docházky o jeden rok. Karel tedy šel do školy o jeden rok později a v té době mu byla potvrzena diagnóza ADHD, o půl roku později byla chlapci diagnostikována neobratnost při vývojové dysartrii, která byla

velmi výrazná. Karel měl také výrazné problémy s učením, začala se u něj projevovat dyslexie a dysortografie. V důsledku toho mu byl na základní škole přidělen asistent pedagoga, který se s ním musí učit. Hlavním důvodem byly především Karlovy nepřiměřené reakce na neúspěch a nezvládnutí výuky. Stejně agresivní reakce přicházely po nespokojení se chlapce s pokyny učitelů.

Co se týče rozumového vývoje tohoto chlapce, je možné se pohybovat spíše v hranicích pásma mentálního postižení, je zde vidět neklid pocházející z jeho psychomotoriky. Často se projevuje velmi vzdorovitým chováním vůči svému okolí. V oblasti motorického vývoje bylo Karlovo chování spíše nenápadné, byla cítit mírná chybovost v mírné motorice, když nastoupil na první stupeň základní školy.

Karel byl vždy takové klidné dítě, které rádo trávilo čas venku, nevadilo mu trávit čas s dospělými, ani s ostatními dětmi. V dětství si neuměl hrát moc sám, potřeboval častou změnu aktivit. Jeho povahovými rysy, které se dají považovat za kladné jsou především jeho pracovitý a vytrvalý přístup ke všem činnostem, do kterých se chlapec pustí. Sice u nich nevydrží dlouho, potřebuje často měnit aktivity, ale vždy se k předchozím vrací a má velký zájem je dodělat. Když například začne malovat nějaké omalovánky, po deseti minutách odloží pastelky, odejde si odpočinout, hrát si s jinými hračkami, nebo se napít či najíst, a po nějaké chvilce se k omalovánkám zase vrátí. Nemá rád věci nedodělané. Dalo by se říct také to, že je velmi trpělivým a pečlivým dítětem. Jeho tahy pastelkami jsou přesné, nikde není přetaženo nebo načmáráno náhodnými tahy. Na prvním stupni byl ještě docela přátelský a nápomocný vůči svým spolužákům, rád jim pomáhal nebo když přišla do třídy nová holčička, ochotně jí šel ukázat celé okolí, kde je jaká třída apod. Nikdy neměl ani problémy s komunikací, chová se jako společenské, otevřené a spontánní dítě.

Problémy v chování se začaly zvětšovat právě až na druhém stupni základní školy, kdy se Karel začal projevovat panovačně, rád nesouhlasil se svým okolím, s každým diskutoval a odmítal poslouchat jakékoli autority. Začal být i velmi drzým a konfliktním dítětem. Jeho trpělivost v podstatě zmizela, najednou chtěl vše hned, začal se urážet, pokud nebylo vše podle něj. Chlapec se vždy špatně smířoval s neúspěchem, v poslední době se jeho reakce ale strmě stupňovaly.

Tyto problémy se začaly projevovat spíše z ničeho nic, rodina neuvádí žádnou významnou změnu v rodině ani blízkém okolí chlapce. Učitelka si při prvních náznacích agresivity nechala rodiče zavolat a aktivně tento problém řešili. Ve druhé třídě začal s celou rodinou pracovat školní metodik, který se zabývá prevencí, ale otázkou je, zda to nebylo už

pozdě. S prevencí se pravděpodobně mělo začít dříve. Karel začal docházet k psychiatrovi, který mu předepsal léky na agresivitu a na potlačení příznaků ADHD, kdy byl chlapec hyperaktivní. Jeho opakované agresivní útoky se neustále opakovali, zůstalo to spíše u slovních útoků, ale matka Karla toho začala mít velmi brzy plné zuby, především protože se bála o Karlova mladšího bratra, na kterém si často vybíjel svůj vztek. Ve druhém pololetí si matka požádala o umístění Karla do psychiatrické léčebny ze dvou hlavních důvodů, za prvně měla dojem, že Karlovy léky nezabírají, za druhé se jeho útoky na bratra začaly stupňovat, ve dvou případech došlo i k fyzickým útokům, což matka nemohla tolerovat. Chlapec strávil v psychiatrické léčebně dva měsíce, lékaři se zaměřili na změnu medikace, aby se agresivita začala postupně snižovat. Ze začátku se tam ale nechoval k nikomu hezky, napadal slabší pacienty, jak slovně, tak i fyzicky. Nerespektoval žádnou autoritu, pouze s vidinou, že z toho bude mít nějaké osobní výhody. Po zabrání léku se chlapec trochu zklidnil. Jeho manipulace s ostatními osobami se mírně snížila a ubrala na intenzitě. Poté se Karel vrátil domů a nějakou dobu bylo jeho chování opravdu lepší. V současné době musí dítě stále pravidelně navštěvovat středisko výchovné péče, které se zaměřuje na rodinnou terapii. Chlapce tam doprovází jeho otec. Co se týče školy, ta spolupracuje s kurátorem pro děti a mládež, vzhledem k tomu, že už je Karel v evidenci.

Ve škole byl pro Karla sestaven speciální výchovný program, který se individuálně zaměřuje na toto dítě. Za tímto účelem musela vzniknout smlouva, se kterou musel souhlasit jak Karel, tak jeho rodiče, škola i středisko výchovné péče neboli SVP. Všechny zmíněné strany se musely domluvit na tom, jak to bude dále fungovat a na tom, jaký bude postup v případě, že to fungovat nebude. Karel ví, že je to pro něj varovný signál. Na psychiatrii se mu vůbec nelíbilo, chtěl se vrátit domů, stýskalo se mu po rodině a slíbil si, že se pokusí ovládat ve svém agresivním chování, ale vzhledem k jeho věku spíše sám nechápe své nenadále výbuchy vzteku a vlastně ani neví, jak s nimi má pracovat. Ve smlouvě je jasně uvedeno, že pokud nějakým způsobem chlapec poruší smlouvu nebo školní řád svou agresivitou vůči svým spolužákům nebo svým učitelům, bude se nadále situace velmi přísně řešit, v krajních případech bude zavolána i Policie České republiky. Zasáhnout bude muset taktéž OSPOD neboli orgán zabývající se sociálně – právní ochranou dětí a také výše zmíněné SVP.

Případová studie č. 2

Základní charakteristika respondenta:

Jméno: Veronika

Rok narození: 2016–7 let

Diagnóza: Veronika je podle všeho zdravé dítě, nebyla jí diagnostikována žádná porucha chování.

Rodiče Veroniky měli milující a velmi harmonický vztah. Po několika letech založili rodinu a dceru vychovávali s láskou. Otec (39 let) pracoval, matka (37 let) se starala o domácnost, k tomu pracovala a čas věnovala dceři. Jezdili na dovolené, žili aktivní život. Velkou roli také hráli příbuzní Veroniky. Vztahy nebyly nikdy zcela ideální. Z otce strany otec brzy zemřel a matka, tedy Veroniky babička neprojevovala o vnouče v podstatě žádný zájem. Z matky strany otec, Veroniky dědeček, byl velmi striktní a jak se řeklo, tak bylo. Jen babička se jako každá, snažila Veroniku rozmazlovat, což ale nemělo příliš dlouhého trvání. První den života, kdy přišla Veronika na svět, nebyl dle představ. Porod trval dlouhé hodiny, kde hrozil i císařský řez. Nakonec proběhl porod přirozenou cestou, ale i tak došlo k obtočení pupeční šňůry kolem hlavičky miminka a částečnému přiškrcení. Následovalo i přes to poklidné vyvíjení, bez určitých následků. Avšak v pouhých 6 letech se Veronice změnil život, i když netušila v takto nízkém věku, jak moc. Její maminka náhle zemřela a nastala otázka, kdo si ji převezme do péče. Všechno bylo v rukou úřadu. Jelikož měla i otce, který by se o ní dokázal postarat, jak finančně, tak citově, Veronika byla svěřena právě do jeho rukou. Veroniky otec se dostával špatně ze situace své zesnulé manželky a jediné, kdo ho držel nad vodou, byla právě Veronika. Tak moc se na ní upnul, že jí to poznamenává ve školním věku. Veronika od mala odmítala přijmout jakoukoli jinou náhradní matku. Její život byl jen ona a otec. Po čase si otec našel partnerku, která měla o rok mladší dceru, která byla často před Veronikou upřednostňována.

V domácnosti se často ztrácely peníze a vždy bylo poukázáno na Veroniku. Byla za to několikrát trestána i přes to, že si nikdy nedovolila ani nahlédnout otcí do peněženky. Pokaždé, když nastal nějaký konflikt, byl řešen křikem a často i nějakým fyzickým trestem, mnohdy se jednalo o malichernosti, které šly do extrému. Vyhrožování psychologem, posláním v budoucnu na internátní vojenskou školu, urážením sprostými slovy apod. Po takovýchto konfliktech docházelo k rychlému smíru, lítosti a promlouvání ze strany otce. Udobření se s dcerou a následně vyžadovaná komunikace o problému, kdy z toho šoku nemohla ani hovořit a jen plakala. A následovalo vynucování řešení problému, ponížení a omluv otci, kdy ani nevěděla, za co se omlouvá, ale vždy to od ní očekával. Když k tomu nedošlo, následovalo

ignorování do doby, než dcera nepřišla a neomluvila se. K tomu vždy bylo pouze přihlíženo od partnerky a její dcery.

V tomto období předškolního věku figurovala také babička ze strany matky. Vyčítala otcí Veroniky, že si našel ihned novou partnerku, kterou ona neměla ráda. Docházelo ke kupování si Veroniky hmotnými dárky, které nechtěl otec ani jeho partnerka Veronice koupit. Babička často nabádala vnučku, že nová partnerka je zlá a už nikdy nebude mít Veronika otce a jeho majetek jen pro sebe. Tím pádem si děvče vytvořilo ještě větší zášť k nové partnerce a její dceři. Když Veronika nastoupila na základní školu, chovala se ke svým spolužákům velmi nadřazeně. Byla majetnická a hádala se často se spolužáky, vyvolávala konflikty po vzoru otce, kdy v některých situacích došlo na fyzický kontakt. Následovalo potrestání ve škole poznámkou, kterou museli rodiče podepsat. A tak Veronika chodila domu se strachem, že se nevyhne trestu ze strany otce. Ve škole byla šikanována na úkor její korpulentnější postavy, což jí nepomáhalo s agresí vůči ostatním. Často se pak uzavírala sama do sebe a ignorovala okolí. Neměla mateřskou lásku, kde by jí někdo pochopil, pohladil anebo vysvětlil věci bez emocí. A tak se vždy upnula na jednu kamarádku, která byla pro ni v daný moment ta jediná osoba na světě. A když si kamarádka našla jinou kamarádku, Veronika se cítila zrazena, došlo k výčítkám a nepochopení, že už ona není ta nejdůležitější kamarádka a musí se dělit s někým jiným. Ve škole ale prospívala dobře, známky měla průměrné, až nadprůměrné. Často ji byly svěřovány důležité úkoly, které vždy vyřešila, ale pouze jako jednotlivec. Nemohla být začleněna do kolektivu, z důvodu prosazování své pravdy a nadřazování nad ostatními spolužáky. Když se stalo, že Veronika přinesla špatnou známku, opět docházelo ke křiku ze strany otce, zabavování hraček, telefonu a byla poslána do pokoje se učit do doby, než se všechno nenaučí a otec jí večer vše do školy na následující den nekontroluje. A ještě ten den jí všechno vrátil, jako hezké gesto z jeho strany a následovalo udobření jako odměna za křik, který kvůli zlé známce byl.

V sedmém roku života Veroniky, kdy se bratrovi od matky narodily první děti, se všechno ještě více zhoršilo. Byla jakýsi prostředník mezi napětím babičky, otce a jejich rivality, kdy vzájemně jeden na druhého házeli špatné světlo, čímž konfrontovali i Veroniku. A pak se babička od Veroniky odvrátila se slovy, že jí tu nahrazují jiné děti a pro ni tu není už prostor. To jí velmi ranilo a uzavřela se ještě více do sebe. Sdělila to i otcí, ale lásky, vysvětlení a pochopení z jeho strany se nedostalo.

Případová studie č. 3

Základní charakteristika respondenta:

Jméno: Jakub

Rok narození: 2016–7 let

Diagnóza: Jakub nemá žádnou oficiální diagnózu nebo zvláštní vzdělávací potřeby, škola a rodiče si ale uvědomují, že jeho agresivní chování potřebuje zvláštní pozornost a podporu pro jeho emoční a sociální vývoj.

Jakub je sedmiletý chlapec, který chodí do první třídy základní školy. Má mladšího bratra a jejich rodiče pracují na plný úvazek, často jsou tedy vytížení pracovními povinnostmi. Rodina žije ve městě, kde je obklopena těžkou dopravou a shonem. Jakub se od začátku školního roku potýká s agresivním chováním. Ve třídě bývá často v konfliktu se spolužáky i s učiteli. Často se stává, že ho ostatní děti ve třídě popisují jako rozhněvaného nebo nekontrolovatelného. Jeho agresivita se projevuje jak verbálně, tak fyzicky. Má sklony k nadávkám, urážkám a častým výbuchům vzteku. Několikrát již došlo k incidentům, kdy fyzicky napadl jiné děti, zejména když se cítil ohrožený nebo frustrovaný. Většinou se jedná o drobná napadení, ale tyto situace se stávají častějšími. Jakubovi rodiče jsou znepokojeni jeho chováním ve škole a vyjadřují frustraci nad tím, jak zvládat jeho agresivitu. V domácím prostředí se chová jinak, je obvykle klidný a tichý. Rodiče se snaží věnovat Jakubovi co nejvíce pozornosti a lásky, ale kvůli pracovním povinnostem nemají tolik času, kolik by chtěli.

Jakub navštěvoval mateřskou školu, kde se mu dařilo dobře a měl pozitivní zkušenosti s učiteli i spolužáky. Po přechodu do základní školy se však jeho chování začalo měnit. Může to být způsobeno novým prostředím, větším počtem dětí ve třídě a většími nároky na školní výkon. Jednou z možných příčin agresivity je tedy nepřizpůsobení se novému prostředí. Změna z mateřské školy na základní školu mohla pro Jakuba představovat stresující situaci, na kterou nereagoval adekvátně. Další příčinou může být pracovní vytížení rodičů, kvůli kterým nemusí Jakub dostávat dostatek pozornosti a podpory doma, což může vyvolávat jeho frustraci. Také je možné, že Jakub nemá dostatečné dovednosti pro komunikaci a řešení konfliktů s vrstevníky, což by mohlo vést k agresivnímu chování jako způsobu, jak řešit mezilidské vztahy.

Jakub má rád sportování a často se účastní místních sportovních aktivit. Jeho oblíbenými sporty jsou fotbal a plavání. Rád také kreslí a má talent pro výtvarné umění. V poslední době však jeho zájmy začaly upadat, ačkoli nedávno se přestěhovali do nového města a nové školy, kde má možnost poznat nové přátele. Jakub má průměrné akademické výsledky ve škole. Zatímco se mu daří ve většině předmětů, někdy projevuje nedostatečnou pozornost ve třídě a

má potíže se soustředěním na učební materiál. Jakubovy vztahy s učiteli a spolužáky jsou komplikované. Často se dostává do konfliktů s ostatními dětmi kvůli banálním věcem a stává se, že přehnaně reaguje na kritiku nebo názory druhých.

Škola a rodiče Jakuba si uvědomují, že jeho agresivní chování je problémem, který je třeba řešit. Společně pracují na identifikaci hlavních důvodů a spouštěčů jeho chování a snaží se zlepšit jeho emoční regulaci a sociální dovednosti. Společně ho podporují v jeho zájmech a aktivitách, jako je sport a umění, aby měl pozitivní zážitky a mohl se vyjádřit ve zdravém prostředí.

Podrobný pohovor s Jakubovými rodiči ukázal, že Jakubův problém s agresivitou začal kolem jeho pátých narozenin a postupně se zhoršoval. Přestože jsou jeho rodiče láskyplní a pečliví, Jakuba mohlo ovlivnit několik sociálních faktorů, kterým byl v té době vystaven. Jakubovo chování vyvolalo obavy učitelů a rodičů, a proto byl odkázán na psychologa a pediatra. Bylo zjištěno, že Jakubovy emocionální a sociální dovednosti nejsou na odpovídající úrovni pro jeho věk. Má potíže vyjadřovat své emoce slovně a používat vhodné způsoby pro řešení konfliktů.

Začaly se zavádět různé intervence pro zlepšení Jakubova chování, jako je rodinná terapie a školní intervence. Rodiče byli začleněni do terapeutického procesu, aby se zlepšila komunikace a interakce v rodině. Ve škole byly zavedeny programy zaměřené na prevenci agrese a podporu sociálních dovedností u všech žáků.

Postupem času se Jakubovy agresivní projevy začaly snižovat. Terapeutické intervence a podpora ze strany rodiny a školy hrály klíčovou roli při pomoci Jakobovi vyrovnat se s jeho emocemi a zvládat lépe stresové situace. Postupně začal projevovat lepší schopnosti komunikace, empatie a řešení konfliktů a jeho chování se začalo výrazně zlepšovat. I když byla tato cesta náročná, Jakubovo chování se výrazně stabilizovalo a ukázalo znatelný posun k pozitivnějšímu a zdravějšímu projevu emocí.

Obr. č. 3 – Malý Jakub při aktivitě venku

6 Diskuze

V praktické části této bakalářské práce byly vytvořeny tři případové studie o dětech, které navštěvují první a druhý ročník základní školy v Brno – venkov. Z těchto studií vyplynulo, že jedním zkoumaným respondentem je osmiletý chlapec Karel trpící poruchou ADHD, dyslexií a dystrofií. Navštěvuje základní školu v Lomnici, chodí do druhé třídy, která má svého vlastní asistenta pedagoga pomáhajícího dětem s výukou. Pochází z aktuálně rozvedené rodiny, má dva sourozence, starší sestru a mladšího bratra. Rodiče mají střídavou péči, chlapec bydlí týden u matky, týden u otce. Těhotenství s Karlem nebylo plánované, porod proběhl v termínu, ale došlo ke komplikacím, miminko bylo přidušeno pupeční šňůrou. Karlova povaha je velmi specifická. Jako malý byl ukřičeným dítětem, které bylo velmi urputné, vše muselo být po jeho. Zároveň je Karel také klidným dítětem, které si rádo hraje s ostatními, je pracovitý a trpělivý a rád dotahuje věci do konce. Kvůli svému ADHD není schopný se nějaké činnosti dlouhodobě věnovat, ale stačí mu se na chvíli odpočinout a rád se k činnostem vrací, aby je mohl dodělat. Je velmi komunikativní, chová se společensky a otevřeně. Jediným jeho problémem je vlastně nezvládnutí vlastních pocitů, které vycházejí v agresivní chování ke svým spolužákům a k učitelům. Někaké autority je schopný respektovat především pro svůj vlastní prospěch, jinak s tím má problém a začíná se vztekat.

U druhého dítěte vyplynulo, že Veronika je agresivní z jiného důvodu. V tomto případě se očekával zásah a řešení na straně otce, který ale nenastal. Došlo k doporučení od školy otci, že by bylo vhodné navštěvovat školského terapeuta, aby se Veronika lépe začlenila do kolektivu a naučila se ovládat tyto situace. I přes překvapení otce, Veronika začala docházet pravidelně na sezení, kde všechny předchozí situace sdělila. Tyto dokumenty byly následně poskytnuty autorce bakalářské práce k výzkumnému řešení. Z tohoto důvodu je druhá případová studie brána spíše z pohledu řešeného dítěte. Po konzultaci s terapeutem bylo otci sděleno, že došel k následujícímu řešení problému dítěte. Dítě by mělo být v první řadě řešeno individuálně, bez zaujatí a srovnávání s jinými žáky. Mělo by jí být více nasloucháno a ptát se na pocity, které v sobě nese. Když se projeví vztek, zeptat se, co ji tolik rozzlobilo a podívat se na problém z jiného pohledu, který se jí bude snažit vysvětlit dohlížející terapeut. Dodat žákyni větší sebevědomí formou pochvaly a odpovídat jí na dotazy, které pokládá rozumně a úměrně jejímu věku.

Případová studie Jakuba, sedmiletého chlapce trpícího agresivním chováním ukázalo, jak složitý a multidimenzionální je fenomén agrese u dětí. Sociální faktory jako je rodinné prostředí, ekonomická situace a interakce s vrstevníky mohou hrát klíčovou roli v rozvoji

agresivity. Důležité je si uvědomit, že agresivní chování u dětí nevzniká z ničeho a nemá jednoznačnou příčinu, ale spíše je výsledkem kombinace různých faktorů. V případě Jakuba bylo důležité poskytnout podporu a terapeutickou intervenci, která se zaměřovala na posilování jeho emocionálních dovedností, sociálních interakcí a zvládnání stresových situací. Zahrnutí rodiny a školy do tohoto procesu se ukázalo jako klíčové pro úspěšnou změnu chování, prevence agrese u dětí vyžaduje celospolečenský přístup, který zahrnuje rodiny, školy, komunitu a sociální instituce. Důležité je klást důraz na podporu emocionálního a sociálního rozvoje u dětí od raného dětství, učit je vhodným způsobům vyjadřování emocí a komunikace a poskytnout jim zvládací strategie pro řešení konfliktů.

Pro podporu vzdělávání a celkového rozvoje žáků je důležité motivovat rodiny k úzké spolupráci se školou. Zde je několik strategií, které mohou být účinné:

- a) Komunikace a otevřenost – udržení pravidelné a otevřené komunikace s rodinami. Je potřeba, aby se rodiče zajímali o názory a obavy dětí a podporovali jejich zapojení ve školních aktivitách.
- b) Vytvoření přátelského prostředí – je důležité vytvořit prostředí ve škole, kde se rodiny budou cítit vítány a podporovány. Je vhodné také pořádat rodinné akce, setkání nebo workshopy zaměřené na podporu rodičů při vzdělávání svých dětí.
- c) Rodičovské workshopy a semináře - škola by měla pořádat pravidelné workshopy a semináře pro rodiče, které se zaměřují na různá témata, jako je podpora učení, zvládnání chování dětí, digitální gramotnost a další. Tyto akce umožní rodičům lépe porozumět potřebám svých dětí a naučit se vhodným způsobům podpory jejich rozvoje.
- d) Vstřícný a inkluzivní přístup - škola by měla mít vstřícný a inkluzivní přístup k různým rodinám, zohledňovat jejich kulturní rozmanitost a individuální potřeby.
- e) Podpora rodičů s omezenými zdroji- škola by měla aktivně podporovat rodiče s omezenými zdroji, aby se zapojili do života školy a zajistit, že mají přístup ke vzdělávání a informacím.

Zapojení rodin do vzdělávání dětí je neocenitelné a má pozitivní dopad na celkový akademický úspěch a celostní rozvoj žáků implementace těchto strategií může vést ke spolupráci, která prospívá nejen dětem, ale i celé školské komunitě.

7 Závěr výzkumu a doporučená opatření pro praxi

Hlavním cílem tohoto šetření bylo zjistit odpovědi na stanovené výzkumné otázky. Byly stanoveny následující otázky:

HVO: Hraje rodinné prostředí markantní roli v souvislosti s rozvojem agresivity u dítěte?

VVO: Je prevence dostatečným řešením pro zmírnění agresivního chování u žáků prvního a druhého stupně základní školy?

U případové studie číslo jedna je odpověď na tuto otázku spíše neutrální, rodiče zkoumaného chlapce tvrdí, že se v jejich domácnosti nic nezměnilo, jsou rozvedeni již 6 let, chlapci tedy byly dva roky, když k rozvodu došlo a následně si zvyknul na střídavou péči, nemá s ní žádný problém, spíše naopak, je rád, že si může užít oba rodiče. Dle výpovědi spolu mají rodiče velmi dobrý vztah, nehádají se a snaží se dětem vytvořit harmonické prostředí. Tím pádem to zde vypadá, že odpověď na hlavní výzkumnou otázku by mohla být spíše ne, otázkou ale je, zda by rodiče nějaký konkrétní problém přiznali. Z tohoto důvodu je možné uvést, že na základě této případové studii nehraje rodinné prostředí markantní roli v souvislosti s rozvojem agresivity u dítěte. U prvního respondentka zavinil rozvoj agresivity spíše přestup do druhé třídy, kde se dítě začalo aktivně vymezovat a nevědělo, jak na to, takže se začalo chovat agresivně ke svým spolužákům i ke svým učitelům. Do té doby rodiče uvedli, že chlapec byl spíše klidné dítě, které si ale umělo vydupat, co chtělo, především na své matce, kde necítilo takovou autoritu. Možným problémem bylo jediné to, že rodiče nezačali řešit celou situaci včas. Uvedli, že začali chodit na prevenci agresivního chování až ve chvíli, kdy už bylo na světě. Odpovědí na vedlejší otázku, zda je prevence dostatečným řešením pro zmírnění agresivního chování je, že pravděpodobně ano. Pokud by rodiče začali věnovat prevenci čas včas, je možné, že by situace nedospěla do takto vysokých úrovní agresivity. Další otázkou však je, co jiného mohou rodiče pro zabránění agresivního chování dělat, autorka se domnívá, že právě prevence je opravdu velmi důležitá a rodiče by do ní měli zahrnout především vnímání svého dítěte a pravidelnou komunikaci s ním, aby odhalili včas, jak se dítě cítí a k čemu bude mít pravděpodobně sklony. V tomto případě je ovlivňujícím faktorem také ADHD, které dítě nutí být aktivnějším.

U případové studie číslo dvě je odpovědí na hlavní výzkumnou otázku určitě ano. U respondentky Veroniky jde vidět, že jí velmi zasáhlo rodinné prostředí, které nefungovalo tak jak mělo, a z toho důvodu se u ní začaly projevovat sklony k agresivnímu chování. Velké vzory měla také ve svém otci, který se sám nechoval jinak. V tomto případě autorka věří, že kdyby se

rodinné prostředí dítěte změnilo, vše mohlo být jinak a sklony k agresivitě by nemusely být tak markantní. Velkým šokem musela být pro děvče také smrt matky, která se podepsala na celém jejím dosavadním životě. Komplikované vztahy v rodině, agresivita otce, úmrtí matky, všechny tyto faktory velmi ovlivnily rozvoj agresivity u tohoto dítěte.

Na vedlejší výzkumnou otázku, zda by zde byla prevence dostatečným řešením pro zmírnění agresivního chování je jistě ano, autorka věří, že zde by byla prevence jistě účinná. Podle kazuistiky autorce připadá, že dítě nevědělo, jak se chovat a potřebovalo spíše poradit, co má dělat a jak, aby to fungovalo lépe. Děvče ale nemělo za kým jít, a tak řešilo své problémy tím, že ostatní odhánělo agresivním chováním. Zde by tedy doporučením bylo jistě zlepšení rodinné situace a zaopatření preventivní pomoci, která naučí Veroniku řešit situace jinak a lépe.

Intervence zaměřené na boj s agresivitou mohou mít pozitivní vliv na omezení a snížení agresivního chování u jedinců. Účinné intervence zahrnují různé přístupy a metody, které cílí na identifikaci příčin agresivního chování a poskytují nástroje pro jeho změnu. Některé z klíčových prvků úspěšných intervencí může být například odborná diagnostika, osobní terapie, rodinná terapie nebo skupinová terapie.

Případová studie Jakuba, sedmiletého chlapce trpícího agresivním chováním ukázalo, jak složitý a multidimenzionální je fenomén agrese u dětí. Sociální faktory jako je rodinné prostředí, ekonomická situace a interakce s vrstevníky mohou hrát klíčovou roli v rozvoji agresivity. Důležité je si uvědomit, že agresivní chování u dětí nevzniká z ničeho a nemá jednoznačnou příčinu, ale spíše je výsledkem kombinace různých faktorů. V případě Jakuba bylo důležité poskytnout podporu a terapeutickou intervenci, která se zaměřovala na posilování jeho emocionálních dovedností, sociálních interakcí a zvládnání stresových situací. Zahnutí rodiny a školy do tohoto procesu se ukázalo jako klíčové pro úspěšnou změnu chování, prevence agrese u dětí vyžaduje celospolečenský přístup, který zahrnuje rodiny, školy, komunitu a sociální instituce. Důležité je klást důraz na podporu emocionálního a sociálního rozvoje u dětí od raného dětství, učit je vhodným způsobům vyjadřování emocí a komunikace a poskytnout jim zvládací strategie pro řešení konfliktů.

Na vedlejší výzkumnou otázku, zda by zde byla prevence dostatečným řešením pro zmírnění agresivního chování je jistě ano, autorka věří, že zde by byla prevence jistě účinná. Podle kazuistiky autorce připadá, že dítě nevědělo, jak se chovat a potřebovalo spíše poradit, co má dělat a jak, aby to fungovalo lépe. Děvče ale nemělo za kým jít, a tak řešilo své problémy tím, že ostatní odhánělo agresivním chováním. Zde by tedy doporučením bylo jistě zlepšení rodinné situace a zaopatření preventivní pomoci, která naučí Veroniku řešit situace jinak a lépe.

Intervence zaměřené na boj s agresivitou mohou mít pozitivní vliv na omezení a snížení agresivního chování u jedinců. Účinné intervence zahrnují různé přístupy a metody, které cílí na identifikaci příčin agresivního chování a poskytují nástroje pro jeho změnu. Některé z klíčových prvků úspěšných intervencí může být například odborná diagnostika, osobní terapie, rodinná terapie nebo skupinová terapie.

ZÁVĚR

Tato bakalářská práce se zabývá agresivním chováním dětí prvních a druhých ročníků základní školy na brněnském venkově. Autorka pracuje jako učitelka na základní škole v Lomnici, proto si toto téma vybrala a využila své blízké kontakty s dětmi, které v praktické děti se svolením rodičů využila pro své případové studie. Autorka si vybrala toto téma především kvůli osobnímu vtažení do problematiky, ale také protože jí přijde, že tyto dva ročníky jsou adaptačním stupněm pro vznik sociálních vztahů nejen s dětmi, ale také se širším okolím. Cílem této práce je rozšířit veškeré poznatky, které by se mohly hodit autorce při jejím povolání a hlouběji pochopit agresivní chování dětí mladšího školního věku.

Práce se dělí na dvě části, teoretickou a praktickou část, v teoretické části je možné nalézt poznatky z literární rešerše zkoumané problematiky. Jedná se především o konkretizování příčin agrese, do nichž většinou patří dětská frustrace, kdy dítě neví, jak se má vlastně chovat. Tato kapitola se zabývá také projevy agresivity, jako je šikanování, kyberšikanování apod. Následně jsou zde řešeny typy agresivního chování a konkrétnější agresivita u dětí prvních a druhých ročníků základní školy.

V návaznosti na literární rešerši je popsána metodologie bakalářské práce, která se týká druhé části – praktické části. Pro toto výzkumné řešení byla využita případová studie dvou konkrétních dětí, což je jedna z metod kvalitativního výzkumu. Cílem této metody je detailně charakterizovat výzkumný vzorek, kde se autor dozví, co nejvíce možných informací a snaží se porozumět celé problematice. Výzkumné šetření si dává za cíl zjistit odpovědi na hlavní a vedlejší výzkumnou otázku, která byla stanovena na začátku praktické části.

Z výsledků výzkumného šetření je možné vyvodit několik základních poznatků, především fakt, že je autorka přesvědčena o tom, že je pro tyto děti velmi důležitá prevence agresivního chování. Jako u každého člověka je taktéž velmi potřebná komunikace. Pro děti je přechod z mateřské školy na základní školu obrovskou změnou, je možné, že tato samostatná situace dítě zaskočí, rozhodí a potřebuje si o tom s někým promluvit, vyřešit, jak se cítí a jak by se cítit mělo. Na hlavní výzkumnou otázku, zda hraje rodina markantní roli v projevech agresivního chování u dětí není odpověď tolik jednoznačná, autorka je ale přesvědčena o tom, že spíše ano, protože rodinné prostředí je prvním prostředím, které dítě začne formovat. Pro konkrétnější odpovědi na tyto výzkumné otázky by byl třeba ještě hlubší výzkum, který by odhalil, zda rodiče i děti mluví pravdu a zda jsou jejich názory opravdu objektivní.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

1. ANTIER, E. *Agresivita dětí*, Praha: Portál, 2011, ISBN 80-7178-808-2.
2. BALVÍN, J. *Teorie výchovy a vzdělávání pro oblast sociální pedagogiky*. Praha, 2013. ISBN 978-80-86798-47-9.
3. BĚLÍK, V. *Slovník sociální patologie*. Praha: Grada, 2017, ISBN 978-80-271-0599-1.
4. ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. 1.vyd. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1999. ISBN 978-809-026-141-9.
5. ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Praha: Support, 1996, ISBN 80-902164-0-4.
6. ČÍRTKOVÁ, L., *Policejní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, ISBN 80-868-9873-3.
7. EDELSBERGER, L. *Defektologický slovník*. Jinonačany: H a H, 2007, ISBN 80-86022-76-5.
8. FISCHER, S. *Sociální patologie*. Praha: Grada, 2007, ISBN 978-8024-72781-3.
9. GOTTWALDOVÁ, R. Jak na pasivní agresi. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1113-6.
10. GRECMANOVÁ, H. *Obecná pedagogika II*. Vyd. 1. Olomouc: Hanex, 1998. 192 s. ISBN 80-85783-24-X.
11. HARTL, P. *Stručný psychologický slovník*. Praha: Portál, 2004, ISBN 978-80-7178-803-4.
12. HÁJEK, B. a spol. *Pedagogika volného času*. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2010. ISBN 978-80-7290-471-6.
13. HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí (přepracované a rozšířené vydání)*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-628-5.
14. JANOŠOVÁ, P. *Psychologie školní šikany*, Praha: Grada, 1. vyd. 2016, ISBN 978-80-247-2992-3.
15. KOHOUTEK, R. *K teorii a praxi redukování agresivity a šikanování*. In: *Psychologie v teorii a praxi* (online), 2011, citováno: 12.1. 2023, dostupné z: <http://rudolfkohoutek.blog.cz/1108/k-teorii-a-praxi-agresivity-u-deti>
16. KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5.

17. KOUKOLÍK, F. Zlo na každý den – Život s deprivanty I. Praha: Galén, 2001. ISBN 978-80-7262-088-3.
18. KUBŮ, M. a spol. *Agrese a agresivita u dětí a mládeže*. Národní institut pro další vzdělávání, 2008, ISBN 8086956296, 9788086956299.
19. LACA, S. *Sociálna pedagogika*. Pražská vysoká škola psychosociálních studií, 2019, ISBN 9788090623736.
20. MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, Praha: Grada 2009, ISBN 978-80-86956-29-9.
21. MATEJČEK, Z. *Rodiče a děti*. 1.vyd. Praha: Avicenum, 1986. ISBN 978-80-7429-797-7.
22. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. 323 s. ISBN 978-80-86429-87-8.
23. NAKONEČNÝ, M. *Motivace chování*, Praha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-830-6.
24. PRŮCHA, J. *Pedagogický slovník*, Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-029-4.
25. PREKOPOVÁ, J. *Malý tyran*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0773-3.
26. PONĚŠICKÝ J. *Agrese, násilí a psychologie moci*, Praha: Triton, 2005. ISBN 978-80-7287-378-3.
27. PRŮCHA, J. *Pedagogický slovník, nové rozšířené a aktualizované vydání*, Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-04-039.
28. PUGNEROVÁ, M. *Přehled poruch psychického vývoje*. Praha: Grada Publishing as, 2016. ISBN 80-27-1951-95.
29. ŘÍČAN, P., KREJČÍŘOVÁ, D. a kol. *Dětská klinická psychologie*. 4. přepracované vyd. Praha : Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1049-8.
30. SVOBODA, J. *Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku*. Praha: Portál, ISBN 978-80-262-0603-3.
31. ŠPAŇHELOVÁ, I. *Jak usměrňovat agresivitu*, Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2007. ISBN 978-80-86991-00-9.
32. SEEMANN, A. *Agresivita u dětí prvních a druhých ročníků základní školy*, Závěrečná práce, 2020. Vedoucí práce: doc. MUDr. Kachlík P., Ph.D.
33. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese, rozšířené a přepracované vydání*, 2004. ISBN 80-7178-802-3.

34. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: Dětství a dospívání*, Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. č. 1 – Škola v Lomnici

Obr. č. 2 – Žák školy v Lomnici při matematice

Obr. č. 3 – Malý Jakub při aktivitě venku

PŘÍLOHY

Číslo: 1

Informovaný souhlas

Tímto prohlašuji, že souhlasím s použitím údajů mého syna [REDACTED]
v rámci bakalářské práce „Agresivita u dětí prvních a druhých ročníků základní školy Brno –
Venkov“ pro Univerzita Jana Amose Komenského, Praha.

V Lomnici dne:

16.1.2023

Podpis:

[Handwritten Signature]

Příloha č. 1 – Podepsaný informovaný souhlas rodiči s výzkumem

Číslo: 2

Informovaný souhlas

Tímto prohlašuji, že souhlasím s použitím údajů své dcery [REDACTED]
v rámci bakalářské práce „Agresivita u dětí prvních a druhých ročníků základní školy Brno –
Venkov“ pro Univerzita Jana Amose Komenského, Praha.

V Lomnici dne:

18. 1. 2023

Podpis:

[Handwritten Signature]

Příloha č. 2 – Podepsaný informovaný souhlas rodiči s výzkumem

Číslo: 3

Informovaný souhlas

Tímto prohlašuji, že souhlasím s použitím údajů svého syna ~~Jakuba Janíka~~
v rámci bakalářské práce „Agresivita u dětí prvních a druhých ročníků základní školy
Brno – Venkov“ pro Univerzita Jana Amose Komenského, Praha.

V Lomnici dne:

26.6.2023

Podpis:

Příloha č. 3 – Podepsaný informovaný souhlas rodiči s výzkumem

SEZNAM ZKRATEK

apod. – a podobně

atd. – a tak dále

hvo – hlavní výzkumná otázka

kol. – kolektiv

MŠMT – ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

např. – například

rvp – rámcový vzdělávací program

svp – středisko výchovné péče

vyd. – vydání

zš – základní škola

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Bc. Andrea Seemann

Obor: Speciální pedagogika

Forma studia: kombinované studium

Název práce: Agresivita u dětí prvních a druhých ročníků základní školy Brno – Venkov

Rok: 2022/2023

Počet stran textu bez příloh:¹ 51

Celkový počet stran příloh:² 56

Počet titulů českých použitých zdrojů: 34

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 0

Vedoucí práce: PhDr. Zdeněk Moucha CSc.
